

T

serie nouă • anul II • nr. 13 • 16-31 martie 2003 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

MONARHIA
ROMÂNĂ,
ISTORIE ȘI
CULTURĂ

TRIBUNA

Director fondator:
IOAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul
Fundăției Culturale Române
(Centrul de Studii Transilvane)
și al Ministerului Culturii, Cultelor
și Patrimoniului Cultural Național.

CONSILIUL CONSULTATIV AL REDACȚIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CĂLIN FELEZEU
MONICA GHEȚ
ION MUREȘAN
MIRCEA MUTHU
IOAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUȘÇAȘ
IOAN SBĂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACȚIA

I. MAXIM DANCIU
(redactor-șef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacție)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ȘTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOTHĂZAN

Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacția și administrația:
3400 Cluj, Str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 19.14.98
Fax (0264) 19.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

ISSN 1223-8546

Opinii

Câteva portrete doar

■ Vera Șandor

Cum a reacționat intelectualul român la schimbările realității de după 1989, dincolo de clișeele sale portretistice sau de prejudecățile legate de acest tip de opțiune existențială sau profesională (atunci când ele nu coincid)?

Care intelectual, care generație de intelectuali?

Ce ne interesează de fapt?

Refacerea filiației spirituale prin restituție și cu câțiva dintre bătrânii lorzi ai culturii de început de secol XX?

Destinul culturii și cât de sensibilă a devenit această alegere vocațională pentru rarii tineri care se încumetă totuși să o facă?

Interesul mi-a fost solicitat cu precădere de intelectual «d-’age mur», cel format în perioada comunistă și activ în ’89, cel cu care m-am întâlnit, de care m-am lovit uneori în toate proiectele mele de după ’89. Uimirea și surpriza au fost uriașe, solicitându-mă afectiv și profesional. Au rezultat din acest efort mai multe portrete și un umor amar-acrișor.

sau pervers, narcisul rănit în confruntarea cu lumea cea mare, zăbăucul ezoteric gură cască la paranormal și alte fioruri para; idealistul neputincios zgâriat de orice exigență de realitate sau de acțiune; înfrântul orgolios; cercetătorul scos în arenă, imitatorul de mode culturale, alienatul nostalgic, introvertitul evitant și ezitant.

Oportuniștii...

Cei mai jalnici îmi par cei măcinați de ideea unui troc de care însă nu se simt capabili: spiritual contra material. Aici locurile erau ocupate dinainte de ’89, fie prin vocație fie prin oportunism, ce mai contează nu e mare diferență – poate doar că vocația ne solicită simpatia – dacă după o scurtă năuceală parte din filierele și structurile de putere din cultură sau refăcut.

Învingătorii...

Există din fericire și cei pentru care cenzura a rămas exterioară, nu s-a introiectat ca o a doua natură, cei care au știut, au reușit să-și prezerve intimitatea demersului spiritual, cei pentru care vremurile sub care au trăit nu au fost utilizate doar ca un *cache misère* a propriei mediocrități, cei care au găsit calea să construiască, calea să-și împlinească vocația sau să o descopere și să o urmeze într-o lume unde acest lucru era, cu eforturi mari ce-i drept, posibil. Aceștia se constituie ca repere stabile și solide. Nu am în această privință nici o îndoială.

Dar cu toții, absolut cu toții suntem asurziți de manele...

Frământații...

Că spiritual a fost primul cenzurat și în suferință este deja un loc comun, ca și faptul că în schimbul acestei supunerii, o mai mult sau mai puțin subtilă promisiune de protecție a fost acceptată. Până când pactul a căzut. Atunci am asistat la un spectru larg de reacții: oscilația dureroasă între supunere și revoltă, confruntarea cu propriile iluzii cu care aproape se confundau, confruntarea cu o veche și atât de rușinoasă frică, apariția unei culpabilități acute sau cronice, mereu oarecum absurdă, vină pentru valori la care aderaseră sau descoperarea că aderaseră (să ne amintim că a fost nevoie – și nu din cauza prostiei – de 11 ani pentru a accepta alegerea sexuală liberă și a face diferența dintre aceasta și abuz și perversiune, că a fost nevoie de aproape la fel de mult timp pentru o minimă elaborare a xenofobiei și rasismului)... Unele dintre aceste reacții s-au consumat în acut și au fost apoi elaborate. Altele s-au constituit în atitudini rigide și au fabricat predicatori.

bour

Victimele...

Imposibil de ignorat prin spectaculosul și nocivitatea ei paralizantă, tentația victimizării. E drept, puternic susținută de nevoia de reprezentări ca și de sărăcia reprezentărilor pe care cei din lumea liberă le aveau despre ceea ce se petrecuse în aceste închise spații vampirice sau draculienice... dar și înhățată ca soluție de curățat oglinzi inco-mode.

Păguboșii...

Cei care mă preocupă sunt însă cei care-și declină confuzia și tristețea în modurile cele mai păguboase: moralistul deprimat sadic, masochist

Monarhia și cultura

■ Mircea Popa

România a avut șansa fericită ca dinastia instaurată în țară la 1866, o dată cu Carol I de Hohenzollern, să fie și o mare iubitoare de cultură. Carol I a participat adeseori la ședințele Academiei Române, ale cărei lucrări îl interesau în cel mai înalt grad, mai ales cele legate de elaborarea *Dicționarului limbii române*. Puțini știu astăzi că celebrul dicționar al lui B.P. Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, poartă pe copertă specificația „lucrat după dorința și cu cheltuiala M.S. Regelui Carol I”, și că opera de redactare a *Dicționarului limbii române* asumată de Sextil Pușcariu și desfășurată în cadrul Muzeului Limbii Române din Cluj s-a făcut prin importante subvenții venite direct de la Casa Regală, printr-o prelungire a interesului arătat față de aceasta de Carol I. Amintim apoi că soția sa, regina Elisabeta de Wied, a fost o scriitoare recunoscută pe plan mondial mai ales prin romanele scrise în limba germană, dar și prin *Poveștile Peleşului*, atât de familiare în cele mai diferite medii românești. Sub numele de *Carmen Sylva*, ea a intrat în patrimoniul creator al literaturii române, primind adeseori la Palat numeroși artiști și scriitori, între invitații săi numărându-se Eminescu (care i-a și tradus în românește libretul operetei *Vârful cu Dor*), Delavrancea (a cărui fiică, Cella, i-a fost domnișoară de onoare) sau Goga (cel care a scris frumoasele versuri așezate pe frontispiciul central al castelului Peleş) și a fost o adevărată ocrotitoare pentru talentul impetuos al micului Enescu, pe care l-a sprijinit materialmente, după cum a ocrotit scrisul Marucăi Cantacuzino, viitoarea soție a lui George Enescu. Activitatea sa inimoasă și-a vădit din plin capacitățile în timpul Războiului pentru Independență, când s-a pus în fruntea serviciului de caritate, patronând apoi importante instituții de rang național, precum Azilul „Elena Doamna”, Institutul de binefacere Elisabeta, Fundația „Munca” sau „Furnica” etc. Același lucru l-a făcut și regina Maria, în timpul Primului Război Mondial prin intermediul spitalelor de caritate, și apoi ctitorind, împreună cu Ferdinand, frumoasa catedrală de la Alba-Iulia, renovând Curtea de Argeș sau punând bazele universității clujene, unde a fost și aleasă „membră honoris causa” în 1930, printr-un raport al lui Sextil Pușcariu.

Amintirea acestor generoși regi a fost perpetuată prin crearea unor fundații culturale de prestigiu, precum „Fundațiunea Culturală Carol I” (pe speșele căreia s-au tipărit numeroase colecții de documente istorice), „Fundațiunea Culturală Regele Ferdinand I” (în cadrul căreia s-a editat celebra *Bibliografie româno-Ungară*, a lui Andrei Versș și mai multe volume din colecția sa de documente intitulată *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, Documente moldovenesti de la Ștefan cel Mare* alcătuite de Mihai Costăchescu etc.), dublate apoi de fundațiile create de Carol II, precum „Fundațiunea Principele Carol II” (1921) și „Fundațiunea Regală Carol II”, care au fost și cele mai active. Sub patronajul celei dintâi s-a dus o muncă susținută în satele românești prin munca desfășurată de așa-zisele „echipe culturale”, prin organizarea de biblioteci, școli, cămine, expoziții etc., în timp ce celelalte fundații i-a revenit sarcina de a transpune în practică aspirația suveranului de a deveni și „un voievod al culturii românești”, așa cum o propusese public, prin cuvântarea rostită la inaugurarea

Universității din Vălenii de Munte din 12 august 1930. Carol al II-lea s-a implicat personal în această misiune civilizatoare, de nobil entuziasm. El a făcut să apară revista populară *Albina*, colecția „Cartea satului” și „Biblioteca Albinei”, prin care se puneau la îndemâna țăranului cărțile necesare.

„Cultura, mai ales a păturii celei mari a țărânimii – spunea el – este o operă de închegare a tuturor nevoilor din viața de toate zilele. Prin culturalizarea satelor, eu văd răspândirea cărții, răspândirea a tot ceea ce este frumos, dar văd și ridicarea păturii țăranesti la un trai mai bun, la o mai bună pricepere a nevoilor și datorită lor fiecăruia.”

La îndemnul său s-au ridicat până în 1938, 2.034 de cămine culturale, s-au trimis 8.367 de volume pentru biblioteci, în timp ce țăranilor li s-au distribuit 20.220 de cărți și reviste. S-au reparat 96 de biserici, s-au ținut 874 de șezători, 1.050 de audii muzicale și radiofonice, s-au jucat 456 piese de teatru, numeroase echipe studențești și de specialiști fiind trimise pe teren în Oltenia, Basarabia etc.

Pentru sprijinirea și încurajarea culturii majore a fost creată „Fundațiunea pentru Literatură și Artă «Regele Carol II»”, care a impulsionat în mod deosebit creația literar-științifică în multiplele ei forme. Începând din 1934, s-a instituit „Marele Premiu pentru Literatură «Regele Carol»”, acordat rând pe rând unor scriitori de prim rang, precum Tudor Arghezi și G. Bacovia în 1934, Gala Galaction (1935), Ion Pillat și Gib Mihăescu (1936), Elena Farago (1937), Adrian Maniu (1938), V. Voiculescu (1939). A fost creată Editura Fundațiilor Regale, în fruntea căreia a fost pus Al. Rosetti, și au luat naștere marile ei colecții, cum ar fi „Scriitori români vechi și moderni”, în cadrul căreia s-au tipărit opere de Eminescu, Creangă, Caragiale, Heliade Rădulescu, Hasdeu, Odobescu, Macedonski, Bălcescu ș.a. S-au inaugurat „integra la Eminescu” de către Perpessicius, edițiile complete, Caragiale de Paul Zarifopol, Macedonski de Tudor Vianu, Hasdeu de Mircea Eliade etc. S-a constituit apoi interesanta colecție „Scriitorii uitați”, în cadrul căreia au apărut scrierile lui Ștefan Petică și Anghel Demetrescu, dar mai ales cea de „ediții definitive”, care a inclus în lista realizărilor tipărirea operelor lui Tudor Arghezi, Mateiu Caragiale, Elena Farago, Adrian Maniu, Șt. O. Iosif, Ion Minulescu, Mihai Codreanu. În paralel, scriitorii contemporani au putut să-și publice opera în colecția „Scriitori români contemporani”, în cadrul căreia au văzut lumina tiparului cărți de Octavian Goga, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, N. Iorga, G. Călinescu, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Alice Voinescu, Em. Ciomac, Ion Petrovici, N.M. Condiescu, Teodor Șortescu, Mihail Sebastian, Ioachim Botez și alții. O colecție de mare căutare a fost cea a „Scriitorilor străini”, în cadrul căreia au apărut în traducere românească scriitorii ca Dante, Shakespeare, Poe, O'Neill, Rilke, Pirandello etc. Începând cu anul 1933, regele inaugurează așa-zisa „Săptămână sau Lună a Cărții”, spunând printre altele:

„În privința cărții avem toți o datorie: fără a fi moralisti, excesivi, suntem datori să încurajăm în primul rând cărțile care pot slui la ridicarea morală a poporului și care pot să difuzeze în întreaga națiune cunoștințe de care ea are neapărată nevoie”.

Cu această ocazie, anunță că fundația va începe publicare a două colecții noi, numite „Ener-

gia” și „Biblioteca Enciclopedică”. Cea dintâi era consacrată cunoașterii marilor descoperitori, navigatori, exploratori, aviatori, oameni de știință etc., între care Columb, Stanley, Lindberg, Pasteur, Vlaicu etc., colecție la care și-au dat concursul oameni de cultură de prim rang, precum Mircea Eliade, în postură de traducător al colonelului Lawrence, Ionel Jianu, ca traducător al lui W. Herbert Hobbs, Constantin Noica, ca traducător din Cecil Lewis și Dean Farrow, dar și E. Lovinescu, Profira Sadoveanu, Radu Cioculescu, Radu Boureanu, Paul Prodan; „Biblioteca enciclopedică” avea menirea să pună la dispoziția publicului cititor importante tratate și opere de sinteză, precum *Istoria Românilor* de C.C. Giurescu, *Istoria limbii române* de Al. Rosetti, *Studiile greco-romane* ale lui Demostene Ruso, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* de G. Călinescu, *Cărțile populare* ale lui N. Cartojan etc.

Pe parcurs au apărut și alte serii de valoare, ca „Biblioteca informativă”, „Mica enciclopedie”, „Biblioteca documentară”, „Biblioteca orașe”, „Biblioteca artistică”, „Biblioteca teatrală”, „Compozitori români contemporani”, „Biblioteca critică”, „Biblioteca de filosofie românească” etc., prin care s-a validat spiritul creator românesc pe multiple planuri. Așa, de pildă, în „Biblioteca de filosofie” au apărut lucrări importante de C. Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, Lucian Blaga, D.D. Roșca, Tudor Vianu, M. Ralea, Mircea Eliade. Tot sub imbold regal s-a trecut la pregătirea unei noi traduceri a *Bibliei*, act cultural de mare valoare realizat de Gala Galaction și Vasile Radu.

Dar meritul cel mai de seamă al „Fundației pentru Literatură și Artă Regele Carol II” a fost acela de a fi patronat și subvenționat cea mai importantă revistă literar-culturală a momentului și una dintre cele mai bune ale peisajului interbelic, *Revista fundațiilor regale*, care își începe apariția în ianuarie 1934, sub conducerea lui Paul Zarifopol și cu secretariatul lui Camil Petrescu. E o revistă elegantă, de mare ținută și diversitate tematică, în paginile căreia se afirmă și își consolidează reputația un număr impresionant de poeți, prozatori, critici literari, esești, printre colaboratorii de frunte numărându-se Șerban Cioculescu, V. Streinu, T. Vianu, G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu, Perpessicius, D. Caracostea, Ovidiu Papadima, Octav Șuluțiu, Basil Munteanu, Al. Dima, Ion Șugariu, Adrian Marino, Ovidiu Drimba, Mihail Sebastian, Ion Biberi, Mircea Eliade, Petru Comarnescu, D.I. Suchianu, Constantin Noica, Ion Petrovici, Emil Gulian etc. Revista a avut o contribuție esențială la dezvoltarea gândirii critice a epocii, la înflorirea și dezvoltarea tuturor genurilor literare. Unul dintre numerele revistei care face bilanțul stării României sub Carol al II-lea este nr. 6/1940, intitulat *Restaurația (1930-1940)*, număr care aduce mare elogii regelui, prin pana celor mai de frunte cărturari ai neamului. Între cei care semnează diferite materiale se numără Tudor Arghezi (cu o poezie), Camil Petrescu, C. Rădulescu-Motru, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, N.I. Herescu, Cezar Petrescu, G. Călinescu, Al. Rosetti, Ion Marin Sadoveanu, Perpessicius, Ionel și Al.O. Teodoreanu, Gr. Nandriș, Emanoil Bucuța, C. Daicovicu, A. Oțetea, T. Vianu, F. Șirato, G.M. Cantacuzino, Ș. Cioculescu, Vl. Streinu,

Continuare în pagina 20 ➔

Maestru și discipol

■ Mircea Goga

CIPRIAN CHIRVASIU
Ateliere în paragină
 București, Ed. Cartea de Suflet, 2002

Că trăim într-o societate debusolată, cu o mult prea slabă licărire de speranță, este un truism. Tinerii ne părăsesc, iar noi, bătrâni și neputincioși, ne întrebăm de ce. Vina ne aparține pe de-a-ntregul. Ca *părinți naturali* le-am crescut trupurile. Istovii însă de truda agonisirii pâinii celei de toate zilele, am uitat să le fim și *părinți spirituali*, transferându-i societății tocmai *datoria cea sacră: creșterea sufletelor, a spiritelor lor*.

Orice suflet tânăr e un atelier. Fără hrană spirituală, fără modele și repere în primul rând morale, sufletele tinere riscă să devină niște *ateliere în paragină*. În acest context al disperării colective, Ciprian Chirvasiu, binecunoscutul publicist bucureștean, ne propune o providențială carte tocmai despre *relația maestru-discipol* și, în egală măsură, despre *durarea personalității*, care, cum spunea Ion Vlasu, “nu-ți este dată, ci se construiește”.

Interviewatul nefiind altul decât Aurelian Titu Dumitrescu, discipolul lui Nichita Stănescu, *Ateliere în paragină* îi este, evident, dedicată memoriei Poetului Necuvintelor, iar *inițierea aleasă* este, bineînțeles, Poezia, eternul remediu.

Născută din nevoia de dialog și de elucidare a autorului *Monologurilor* (1991), Aurelian Titu Dumitrescu pe de o parte, și din nevoia de modele, de măști și de repere intuită la tână generație, de către publicistul Ciprian Chirvasiu, pe de altă parte, cartea de față se deschide, în fapt, cu generozitate în fața oricărei vârste, fie și numai prin incontestabilu-i merit de “a fi surprins sacrul/metafizicul în cuvinte omenești” și de a oferi clipe de o rară desfătare spirituală.

Atelierele în paragină sunt roadele unui timp fizic - trei ani de întâlniri cu Aurelian Titu

Dumitrescu, materializați în casete înregistrate însumând *24 de ore și un sfert* - și al unui timp subiectiv: “până când vom învia”, cum se exprimă autorul, și, în egală măsură, roadele unui spațiu “plin de magmă spirituală, de la înălțimea căreia nu mai voi ai să cobori”. De la aceste două dimensiuni pleacă, de altfel, titlul cărții, iar discuția se poartă pe fundalul preceptelor *Școlii de la București*, imaginată de către Nichita Stănescu ca *inițiere întru poezie*, replică la *Școala de la Păltiniș de inițiere întru filozofie* a lui Constantin Noica.

Ce oare l-a determinat pe Ciprian Chirvasiu să-l aleagă drept interlocutor anume pe Aurelian Titu Dumitrescu?

Desigur că exponențialitatea actului durării proprii personalități, a inițierii și devenirii ca Artist, sub amprenta fascinantei sale relații de la discipol la maestru cu Nichita Stănescu, de natură a-l impune, iată, astăzi, pe el însuși ca maestru: *Antimetafizica* (1985) celor doi a reprezentat nu mai puțin decât idealul unei atari “întâlniri”; contopirea într-o operă unică și miraculoasă.

În formarea-i spirituală, Aurelian Titu Dumitrescu mărturisese sub patrafirul lui Ciprian Chirvasiu un idol (Alexandru Macedon), un părinte spiritual (Nichita Stănescu), mai mulți măști *toți deodată* (Ioanid Romanescu, Mihai Ursachi, Cezar Ivănescu, Ion Gheorghe, Adrian Păunescu, Cezar Baltag, Nora Iuga) și câteva cărți de căpătâi, urmând însă neabătut și îndemnul stănescian: “- Ascultă-ți și urmează-ți mesajul genetic!”.

Întregul drum parcurs de către maestru și discipol ni se dezvăluie cu o mare artă a provocării la idei, a menținerii discuției la cele mai înalte cote ale elevației spirituale de către Ciprian Chirvasiu.

Radiografie a relației maestru-discipol în Artă, în general, și în Poezie, în special, cartea ne poartă prin Tărâmul Frumosului, într-o fascinantă călătorie inițiată spre sacru, spre metafizic, spre *revelație*, pe unicul drum accesibil: *transa*.

Discipolul este *banda magnetică* înregistrând *codul sacru, cutia de rezonanță ori cutia neagră*, grație căreia maestrul încearcă să-și asigure salvarea revelației fatale. În fața discipolului care bate la porțile Artei stă însă infernul devenirii ca Artist (“Dacă un artist se arată așa cum e după devenirile sale, îi sperie de moarte pe ceilalți. Și cei mai mulți îl neagă și-l hulesc de frică. [...] Și de frică dau în Artist.”), iar maestrului îi incumbă mai ales să-l înzestreze pe discipol cu arme în câmpul de bătălie cu sine însuși.

Existență experimentală, viața Artistului își însușește, după elementara lecție de supraviețuire, multe altele: cum să se adape din Duhul Sfânt, să-și pună harul, energiile latente încă necunoscute lui, în lucrare, să-și formuleze idealul (“Să coincizi cu starea de bine a lui Dumnezeu, cu liniștea și cu bucuria Lui continuă”), și să-și afle calea pentru a-l atinge, să-și descifreze, înțeleagă și urmeze mesajul genetic, iar, prin acesta, destinul, după care să-și asume, să fie apt a primi *codul sacru*, dar și să devină conștient de riscurile și demonii cu care are a se confrunta, de lecuirile pentru spaimă (refugiul în anonim și în normalitate). Mai presus de toate însă să-și dorească *revelația* și să găsească drumul spre ea.

Întâlnirea dintre cei doi (în care maestrul trăiește cu voioșie viața de tânăr, iar discipolul trăiește moartea maestrului, altfel spus, în care tânărul se maturizează arzând etapele, iar bătrânul se întremeează) este privită ca un miracol, o raportare peste fire la eternitate, produs al unui fulger ce unește cele două părți ale cerului.

Maestrul își dezvăluie în fața discipolului nu doar reperele făpturii sale *de lumină* ci și, drept avertisment, pe cele ale făpturii sale *de întuneric*, căci “ajungerea la revelație și făcându-i, fie și numai pe parcursul a mai bine de 350 de pagini, să se bucure de invidiabilul statut.

Un alt imens câștig pentru cititori îl reprezintă generozitatea cu care Aurelian Titu Dumitrescu își dezvăluie în fața lor propriile repere, adoptându-i astfel ca discipoli și făcându-i, fie și numai pe parcursul a mai bine de 350 de pagini, să se bucure de invidiabilul statut.

Din carte nu lipsesc amintiri despre Nichita și despre multe alte mari personalități ale culturii românești, adevărurile fundamentale rostite atât de memorabil în paginile ei propulsând-o printre operele de căpătâi.

Purtați la izvoarele frumosului, la apa-i întremătoare, într-o incursiune fascinantă prin spiritualitatea românească și universală, pe lungul drum al discipolului către maestru, precum al zilei către noapte, parafrazăm cu încântare: *am citit cartea până când am înviat*.

Naturalitatea, sinceritatea și dăruirea cuceritoare ale cărții, în care întrebările cum nu se poate mai incitante își află răspunsuri de maestru, au tulburătoarea forță de a ne capacita spre sacru.

Carte de Suflet se numește editura care ne prilejuiește această întâlnire cu două nume de referință ale culturii românești, Aurelian Titu Dumitrescu și Ciprian Chirvasiu, între copertele unei nu mai puțin cărți de suflet: *Ateliere în paragină*.

La capătul acestei odisei între lumesc și sacru, Aurelian Titu Dumitrescu consideră de datoria lui să ne avertizeze: “Bătrâne, nimic nu e minciună în cartea aia. Dar am uitat să spun adevărul: poezie, da!, dar nu în loc de viață”.

Nu cred în cărțile care nu au fost trăite de către autor înainte de a fi fost scrise. În cartea de față, o carte-poem a stărilor de grație, cred cu toată convingerea.

Biblioteca Universității din Cluj (1920)

Un altfel de inconștient

■ Ioana Codoban

ADRIAN OPRE

Inconștientul cognitiv. Percepție subliminală și memorie implicită; aplicații în psihoterapie și publicitate
Cluj-Napoca, Asociația de Științe Cognitive din România, 2002

Nu o dată ni s-a întâmplat să prevedem un eveniment neplăcut, să fim atât de siguri că ceva rău se va întâmpla încât nimic să nu ne poată convinge de contrar. Există o parte din noi care știe mai multe despre lumea înconjurătoare decât știm conștient? Ce anume din noi poate să ne convingă de iminența unui fapt? Poate această parte a noastră să ne conducă viața?

Cei mai mulți psihologi consideră că inconștientul este o parte a minții noastre care nu ne este accesibilă în mod direct, care este ascunsă de noi, dar care ne poate conduce viața. Această părțică ridică un semn de întrebare pentru fiecare, ne stârnete curiozitatea și interesul. De ce ni se pare așa de interesantă? Pentru că este o necunoscută, o parte puțin explorată de știință, un loc al mitului și poveștilor.

Încă de la lucrările lui Freud legate de natura inconștientului (1912, 1915, 1923), interesul oamenilor de știință, dar mai ales cel general, s-a îndreptat spre influențele pe care le exercită inconștientul. O serie de teorii au fost elaborate pentru a explica inexplicabilul fenomen. Psihanaliștii l-au considerat un punct central în vindecarea bolilor psihice și în restabilirea

bunăstării individului, dar explicațiile date de ei nu sunt confirmate. Curentul behaviorist ajunge să nege existența inconștientului, o dată cu negarea conștiinței în general. Lipsa metodologiei capabile să evidențieze aspectele urmărite a constituit o problemă pentru cercetarea în domeniu. Dar și această etapă a fost depășită. Cognitivității, curentul dominant în momentul de față în psihologie, au readus în discuție problematica inconștientului, dar nu din perspectiva unor teorii puerile, fanteziste, ci pornind de la baze concrete.

Cartea lui Adrian Opre, *Inconștientul cognitiv. Percepție subliminală și memorie implicită; aplicații în psihoterapie și publicitate*, se încadrează în această nouă serie de cercetări care încearcă să restabilească adevărul asupra a ceea ce înseamnă inconștientul și cum anume ne influențează acesta în ceea ce întreprindem. Adrian Opre, prezintă cu claritate și pregnanță evoluțiile conceptuale din paradigmele științifice care au ocupat spațiul Psihologiei de-a lungul timpului. Mai mult, clarificările pe care le aduce sunt bine argumentate științific și oferă o nouă perspectivă coerentă și credibilă asupra inconștientului.

Cartea descrie evoluțiile teoriilor și criticile care le-au fost aduse, propune o nouă abordare, dar oferă și noi date obținute experimental. În prezentarea teoriei, autorul reușește să depășească frecvența utilizare simplă a limbajului științific, a conceptelor specifice domeniului, care se adresează doar specialiștilor oferind o carte interesantă și atractivă atât pentru specialiștii

domeniilor tangente cât și pentru nespecialiștii în domeniu. Problemele sunt sistematizate, aranjate ca piesele unui joc de puzzle care oferă în final o perspectivă de ansamblu destul de sintetică dar oferind și detaliile necesare.

Aplicațiile practice pot fi foarte importante. Adrian Opre dezvoltă posibilitățile unor aplicații practice prin cercetările în domeniul psihologiei clinice și al publicității. Tratarea fobiei se dovedește unul dintre domeniile care poate beneficia în urma studiului inconștientului. Implicarea cunoștințelor evidențiate de această lucrare în domeniul publicitar se poate dovedi o măsură de efect în crearea unor reclame de succes pentru că această carte răspunde, atât teoretic cât și experimental, cu succes la întrebarea: cum ar putea fi mai bine influențați oamenii prin publicitate fără ca măcar ei să-și dea seama? Sau tot astfel: cum s-ar putea feri de atare influențe? Chiar în domeniul politicii, consilierii care lucrează în cadrul programelor electorale, ar trebui să aibă în vedere aceste rezultate legate de cercetarea inconștientului din perspectivă cognitivă. În ceea ce privește întrebarea celor mulți și nespecialiști: cum ne-am putea feri de astfel de manipulări? recomandarea noastră este: citiți cartea domnului Adrian Opre și veți ști răspunsul la această întrebare și la multe altele!

Lumina în spirală

■ Cristian Mag

LIVIU GEORGESCU

Solaris

New York, Universalia Books, 2002

Apocalypse now dezvăluie agonia clipei care se fărâmițează, clipă însăngerată a omului și a universului deopotrivă, pentru că „de sânge se lipește bucăți de cosmos” și „animalul încoronat cu vibrații își apleacă auzul/pe ape trandafirii”, „Orbecăind într-un galant colaj visceral”, eul liric potențează forța gândului de a „pipăi” fragmentele dispersate ale lumii naufragiate în marea primordială.

Într-o poetică a fragmentarului, tabloul se prezintă ca o Grădină a desfătărilor cu flori carnivore și fructe veninoase în care îngerul Apocalipsei a venit „pe lira pictată” a dezintegării materiei. Ritmul cuvintelor bolnave provoacă muzica deznădejdiei „ca o rugăciune în leprozerii”, dar „floarea leneșă în sfera ei putredă” pregătește sămânța unei noi creații, pentru că mereu „un Dumnezeu de iubire” pune „sâmbure răbdător sub apele Potopului”.

Flacăra conștiinței caută forma dintâi, iar muzica monadelor se întretaie cu liniștea din „sarcofagul luminii”: „plonjez în mine prin crăpăturile focului / în întuneric / în durerea cuvintelor mele/în îmbrățișare”. „Lumina se țirte prin singele meu”, iar epifania înseamnă „iată-mă”, „totul din rădăcinile lui” fiind smuls în oglinzile gândului care „crapă ca o sămânță”.

Și pentru că, așa cum aminteam fragmentele orifice, „oamenii sunt zei muritori, iar zeii sunt oameni nemuritori”, „trece prin mine cu moarte prin viața mea plină/de lumina morții și vieții tale”. Dar la capătul luminii dublul ființei își atinge chipul unic, iar moartea simbolică înseamnă trecerea în oglindă, în spațiul străluminat al coincidenței contrariilor către care converg liniile destinului: „pleacă moartea în zepeline paralele cu singele meu”.

Simbolic, apocalipsa înseamnă arderea timpului într-o clipă. În mitologia hindusă, zeul etern își unge trupul cu cenușa universului distrus ritmic în mahapralaya; „cenușa” poartă memoria existenței purificate în întoarcerea la unic, reprezentând sămânța unei noi creații înfăptuite prin vibrațiile focului veșnic. În căutarea focului sacru face poetul „pelerinajul în cenușă”, „amintirile mele sînt amintirile tuturor oamenilor / și amintirile tuturor oamenilor sînt ale Domnului”.

Geneză dezintegrată este *Inmul creațiunii* revelate într-o „vivisecție” vizionară; „amintirile mele” recrează existența prin puterea Cuvântului poetic a cărui esență paradoxală e neființa; „la început era sau nu era neființa”. Omul este ființa visării, oscilând între a fi și a nu fi, de aceea poetul recurge la o tehnică a discernământului, după modelul filosofiei Samkhya, pentru a revela, de la început, ființa sau neființa din noi și din lucruri. De la treptele primordiale ale „nefăcutului”, cercul existenței care tinde să-și atingă centrul transcendent devine o spirală, evoluând de la

„amorful” mineral, către „osul” și „carnea”, „fagurii văzului și auzului” și „aguridele mirosului și gustului”; treptele simțurilor „erau sau nu erau sentimentele/treptele sentimentelor erau sau nu erau gândurile” și ale acestora, oglinda gândurilor: „treptele oglinzii gândului sînt sau nu sînt/și nici nu vor fi gândurile vorbitoare”.

Realitatea (poetică), în treptele spiralate ale devenirii (așa cum William Blake picta scara lui Iacov) se dovedește a fi „amestecul” și „pîlpîirea”, într-un joc al dragostei între ființă și neființă a cărui finalitate e ființarea; „devenirea ține în ea ființa/precum focul ține arderea”. Iar „pîlpîirea și vidul sînt amestecul/unui gînd rugul etern”; „plutind în spațiul iubirii” („cînd adevărata viață va fi o salamandră/retrasă din vechi incendii”), „inima bate în spirală într-un vid strălucitor”.

Nota redacției: Liviu Georgescu (n. la București, în 1958), stabilit în 1990 în SUA. Poet, pictor și violonist; fost membru al Cenaclului de Luni, condus de Nicolae Manolescu. membru al orchestrei medicilor din New York.

Prințul străin și monarhia constituțională la români

■ *Toader Nicoară*

Deși cazul românesc nu este unul neapărat paradigmatic, dezbaterile și preocupările instaurării unui prinț străin pe tronul principatelor unite reprezintă un demers cu valoare ideologică și politică ce se cuvine recuperat, într-o istorie a ideilor politice românești care se mai lasă încă așteptată. În fond, monarhia constituțională și-a evidențiat virtuțile față de alte forme de guvernare, mai ales față de diversele ipostaze ale republicii. Ea însăși o formă a "Republicii" lui Aristotel, monarhia constituțională are avantajul de a conserva continuitatea statului și funcționarea instituțiilor sale prin persoana regală investită cu autoritatea supremă, cât și prin dimensiunea simbolică "charismatică" a acesteia.

O istorie turmentată, complicată de jocul marilor puteri, a făcut ca în spațiul nostru, principiul ereditar să nu ajungă la împlinire, văduvind țările noastre de o monarhie medievală puternică, cu toate consecințele izvorâte de aici, pe parcursul evului de mijloc. La începuturile timpurilor moderne au existat însă tentative de întemeiere a unor dinastii ereditare "naționale", semn al maturizării unei conștiințe politice moderne.

Se cuvine subliniat că organizarea unei monarhii moderne puternice a stat în centrul dezbaterilor teoretice, străns legată de alte două aspecte, aducerea unui prinț străin și unirea celor două principate românești.

Firește n-au lipsit proiectele de unire a celor două principate, născute în căutările și pertracțiile rezolvării "problemei orientale" și de recuperare a moștenirii teritoriilor creștine stăpânite de Imperiul Otoman, dar enumerarea lor ar fi de prisos în circumstanțele de față. Ceea ce ne interesează este dezbaterile cu privire la necesitatea aducerii prințului străin ca o garanție a independenței, modernizării și consolidării unui stat modern și puternic. Prezent în memoriile boierești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ideea prințului străin se va dezvolta în dezbaterile politice din deceniile trei și patru ale secolului XIX. Ideea unui stat românesc la gurile Dunării, fie sub forma unui "regat al Daciei", fie sub cea a unei "Confederații danubiene" revine mereu în dezbaterile publice, legată de ideea aducerii unui prinț străin.

Unul din cele mai interesante proiecte este cel al unui grup de boieri din anul 1829, intitulat "Cererile ce ar putea face Valahia și Moldova la un congres de prinți străini pentru siguranța lor cea dinlăuntru", în care regăsim formulate într-un limbaj modern aceste deziderate. După ce la primul punct se cerea ca "Valahia și Moldova să se împreune și să se facă amândouă un principat", la punctul 6 se stipula ideea după care "cărnuirea acestor două provincii să fie monarhie, după moștenire", iar cărnuirea acestei noi monarhii "să se încredințeze la un prinț din familiile domnitoare în Germania de sus, fără însă a se supune sau a se întrupa monarhia cu alta". Prințul urma să fie ales de Austria, Franța și Anglia, iar după alegere, prințul urma să fie instalat ca monarh de Rusia și Turcia, care urmau să-i dea "titlul și rangul ce ele vor găsi cu cale între

ceilalți prinți domnitori europeni fără însă a se amesteca de aici încolo în altceva". La punctul 20 al memoriului se cerea ca prințul "să cărnuiască după o constituție, în toată viața sa", iar la "moartea prințului domnitor, coroana să treacă împreună cu toate drepturile ei, la moștenitorii săi din linia dreaptă pogorătoare, însă numai parte bărbătească, după alegerea ce va face el prin dieta sa". (*Eudoxiu de Hurmuzaki, Documente privind istoria Românilor, X, București, 1897, p. 647-649.*)

În perioada elaborării Regulamentelor Organice, ideea revine mereu, alimentând spiritele clasei politice românești, în principal a micii boierimi "carbonare", dar și a marii aristocrații, inclusiv prinții regulamentari. Rolul prințului străin și rațiunea sa se conturează tot mai clar. Prin el, prin prestigiul dinastiei din care s-ar trage, el ar materializa suportul marilor puteri europene împotriva ingerințelor ruse. Iată ce declara unul dintre membrii familiei Ghica cu privire la necesitatea imperativă a instalării unui prinț străin: "Tatăl meu a fost domnitor, acum e unchiul meu, și totuși nu există sacrificiu pe care să nu-l fac pentru a dăruii țării mele singurele două baze de existență care să-i poată permite să spere la o oarecare stabilitate: reînvierea celor două principate și urcarea pe tron a unui prinț străin". Marele vornic Filipescu declara diplomatului francez Bois le Comte: "Am accepta cu lacrimi de recunoștință în ochi orice prinț străin, oricare ar fi el, numai să nu fie nici rus, nici turc, nici grec, nici evreu". Dincolo de aceste precizări, ideea era că nu persoana prințului importa, ci soluția monarhică ereditară ca principiu de organizare modernă a noului stat. Ultimii ani ai regimurilor regulamentare au cunoscut o efervescentă politică deosebită, context în care propunerile și proiectele de reorganizare sub un prinț străin vor reveni cu obstință, se vehiculau nume și dinastii diverse, ducele de Nemours, prințul Serge de Beauharnais, ducele de Leuchtenberg (ginerelul țarului Rusiei) etc., etc.

Izbucnirea crizei orientale e dată cu războiul Crimeii a adus pe tapet problema românească. Clasa politică, românii din emigrație au încercat sensibilizarea diplomaților europene față de soarta principatelor. Modelul regatului Belgiei este mereu avut în vedere. "Dorințele cele mai fierbinți ale Principatelor sunt ca din ele să se facă un regat după exemplul Belgiei". Tronul este propus unui prinț din familia regală britanică, în persoana ducelui de Cambridge.

Înșiși diplomații europeni constată că "Țările române nu erau în stare să dea o dinastie națională", deoarece "ar fi greu a face pe moldovenii să primească un valah sau pe valahii un principe moldovean", soluția rezonabilă fiind prințul străin care putea întruni sufragiile tuturor și putea ține dreaptă balanța între diferitele tendințe. Prințul Talleyrand scria următoarele într-o scrisoare adresată contelui Walewski: "ideea unui prinț străin deveni atât de nedespărțită de cea a unirii, că țara nu voiește să mai înțeleagă pe una fără cealaltă" (*D. A. Sturdza, Acte și documente, III, 1907*)

La rândul-i, Grigore Alecsandrescu scria în ziarul Steaua Dunării din iunie 1856: "Vrem Unire... Împreună cu unirea vrem un principe străin

Regele Carol al II-lea salutând garda de onoare (1937)

dintr-o familie valo-latină, căci numai astfel vor înceta intrigiile pentru domnie, izvor al nenorocirii noastre. Prin aceasta Puterile europene se vor interesa mai de-a dreptul la soarta noastră". Interesant ni se pare un manifest pro-unionist elaborat de un "român și patriot" din Tecuci care scrie: "Unirea Principatelor sub un domnitor ereditar, din Franța, Anglia sau Piemont, înființarea unei capitale din nou, la hotarul ambelor Principate...".

În programul Comitetului central al Unirii chestiunea prințului străin era unul din punctele esențiale. Opinia internă din ambele principate era convinsă că numai astfel societatea românească poate accede politic spre modernitate și civilizație. După lungi dezbateri, divanurile ad-hoc din cele două țări, sunt de acord asupra acestui punct. "Principe străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o familie domnitoare din ale Europei, și ai cărui moștenitori să fie creștini în religia țării". Cu referire la acest punct trei din rezoluția divanului ad-hoc al Moldovei, Mihail Kogălniceanu declara: "Pentru ca unirea principatelor să producă tot binele ce se așteaptă și înlăuntru și în afară, este trebuința de a se institui un guvern tare, stabil, respectat înăuntru de toți și sprijinit în afară de marea familie a caselor domnitoare. Un asemenea guvern nu îl poate da regimul vițios al domnilor electivi și schimbători care, istoria este martoră, ne-au produs slăbiciuni, aspiranți și corupție prin abuzurile și nepotismul lor, și mai ales năvăliri și războaie prin despartirea țărilor și prin supunerea domnilor la toate înrăuirile străine. Principatele sunt însetate de legalitate, de stabilitate și de dignitate națională, și acestea nu se pot dobândi decât întorcându-se la vechiul principiu al eredității tronului... și punându-se în capul Principatelor Unite un prinț străin, ales din dinastiile domnitoare ale Europei, în afară de cele ale statelor vecine, spre a nu motiva străine înrăuriri". (*Antologia gândirii românești, București, 1966, p. 43.*)

La rândul său, prințul Gheorghe Bibescu, fost domnitor regulamentar, explica Adunării ad-hoc a Țării Românești, rațiunea pentru care românii au nevoie de un prinț străin: "El ne va aduce pe lângă puterea materială cea trebuincioasă și acea putere morală ce-i va da o alianță și relațiile sale cu capetele încoronate, apoi el singur ne va scăpa de acele vrăjbi, de

acele rivalități care se vor înmulți în urma unirii principatelor și care amenințând să câștige până la clasele cele mai de jos, vor face din această nenorocită țară o arenă unde toate puterile, toată vitalitatea, se vor atrage în luptele de partide și de facțiuni”. (A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice*, p. 314).

Răzunile aducerii unui prinț străin sunt exprimate în modul cel mai plastic de către Grigore Ghica, fostul domn al Țării Românești, într-o scrisoare din 18/30 mai 1856, adresată contelui Walevski, ministrul de Externe al celui de-al doilea Imperiu francez: “Unindu-se principatele, să se puie un prinț sau un rege străin spre a le guverna, căci numai un străin va fi în stare să le facă fericite. De li s-ar da un prinț pământean li s-ar face iarăși cel mai mare rău. Cu rușinea mea mărturisesc că în timp de 7 ani cât am guvernat Moldova am făcut o mulțime de nedreptăți și de nelegiuiri. Însă ce să fac când eram în înrudire și în amicitie cu boierii? Cum era să nu pun ministru pe vărul meu, logofăt mare pe cuscul meu, ispravnicii pe nepoții și pe amicii mei, privighetori și polițai pe oamenii acestora. Cu prințul pământean iarăși s-ar deschide drumul spre domnie la toți aristoacrații, de a spera fiecare îndeosebi la domnie, împrejurare ce a produs totdeauna și partizi (partide) de la care iese cea mai mare mizerie pentru țară”. Concluzia lui Grigore Ghica era deci: “trebuie un Prinț străin, Moștenitor tronului, un cap încoronat care să stea în relații cu Înaltele Puteri, cu îndatorirea ca fiii săi, moștenitorii săi să primească religia ortodoxă. Numai un așa Prinț va fi în stare să ție echilibrul dreptății”. (D. A. Sturdza, *Acte și documente*, VI, p. 91)

În Actul explicativ al Adunării Țării Românești se exprimă aceleași considerente de ansamblu internă și de prestigiu internațional. Raportorul comisiei din Țara Românească, Ion Brătianu, remarcă cu privire la al treilea punct al rezoluției: “Românii vor astăzi cu tărie ca să aibă în capul noului stat un prinț luat dintr-o familie domnitoare în Europa Apuseană. Cerând un conducător din aceste dinastii dau cheazășie Europei că sunt hotărâți să meargă, în cel mai deplin pe drumul ce însăși urmează, adică drumul progresului, al civilizațiunii”.

Actul explicativ al votului Adunării ad-hoc, din Valahia reia ideea legăturii dintre unire, stat modern și prinț străin: “Chestiunea unirei Principatelor într-un stat unic prezintă, ca un corolar neapărat, în mîntea fiecăruia, chestiunea șefului nostru de stat și luând mai cu seamă în privire sistemul guvernamental astăzi domnitor în Europa, principiul eredității tronului în România apare singurul capabil a asigura noului stabiliment politic toate garanțiile ce le fâgăduiesc ai săi fondatori. Ca prințul domnitor să poată preveni gelozile și rivalitățile ce ar face neapărat să se nască întru români, un simplu cetățean român chemat la tronul unui stat, ca el să nu fie prepus că are legături luate mai dinainte, că are preferință pentru cutare sau cutare partidă, familie sau persoană, ca să inspire o deplină încredere supușilor săi, dându-le toate garanțiile ce nu ar putea da un domn pământean; ca prin legăturile sale de sânge să înlesnească introducerea României în marea familie a staturilor europene și să-i asigure bine al lor sprijin; ca să se poată bucura înlăuntrul și înafară, de autoritatea, de prestigiul ce se cuvine unui suveran, unui fondator de dinastie”. (Romulus Seișanu, *Ideea Unirei în Țările Române. Când s-a născut și cum a evoluat ideea înfăptuirii României Mari, București, 1933*, p. 14)

Compromisul de la Osborne dintre Napoleon al III-lea și regina Victoria elimină soluția prințului străin, datorită opoziției Turciei, Rusiei, Angliei și Austriei. Soluția alegerii lui Alexandru Ioan Cuza a fost fără îndoială salvatoare, dar una de scurtă durată. Convingerea că doar un prinț dintr-o dinastie ereditară a Europei poate face din România un stat modern a rămas fermă la nivelul

clasei politice românești. În declarația de mulțumire a Adunării Elective a Moldovei, din data de 5/17 ianuarie 1859 – deci în chiar ziua alegerii lui Cuza – redactată de Hurmuzaki, se declară:

“Adunarea Electivă înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, declară că Unirea Principatelor într-un singur stat și sub un principe străin din familiile domnitoare ale Europei, cerută în unanimitate de Adunările ad-hoc în memorabile zile din 7 și 9 octombrie 1857 a fost, este și va fi dorința cea mai aprinsă, cea mai generală a nației române. Adunarea Electorală, în numele Țării, rostește adâncă ei părere de rău, că această mare dorință, singura care, împlinită, poate asigura fericirea a cinci milioane de români, nu s-a împlinit”. (D. A. Sturdza, *Însemnările dorințelor roșite de divanurile ad-hoc, București, 1895*, p. 107)

Însuși domnul unirii se va considera într-o notă adresată Puterilor Garante drept “reprezentantul unei mari idei”, decis să-și dea “tot concursul la realizarea voinței națiunii sale”. “Eu constat, odată în plus – spune el – că țara a cerut unirea sub un prinț străin”. Ideea va reveni mereu în concianțele din jurul curții de la București și în corespondența lui Cuza cu ambasadorii marilor Puteri. Cuza se va arăta foarte preocupat de succesiunea sa, iar “abdicarea și instituirea unui prinț străin prin alegerea națiunii române” erau considerate “marea idee menită să încoroneze cariera mea politică”. (A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice*, p. 392.)

Astfel, actul de la 11 februarie 1866, cu toate avatarurile sale, a fost urmarea oarecum “firească” a unei evoluții istorice de durată. Diplomația europeană se aștepta nu numai la aducerea unui prinț străin, ci chiar și la proclamarea independenței. De subliniat că în țară toate grupările politice și toate personalitățile au salutat instaurarea dinastiei străine ereditare și consacarea prerogativelor sale printr-o constituție, atât spiritele liberale cât și cele conservatoare erau satisfăcute. Asociată cu principiul unei guvernări reprezentative, formula monarhică era garanta ordinii și stabilității interne, alături de prestigiul și respectul

extern. Vasile Boerescu și gruparea din jurul său considera monarhia constituțională drept “cea mai perfectă creațiune a genului uman, cea mai igerioasă formă de guvern prin care nici despotismul, nici anarhia nu poate degrada societatea”. Pentru Ion Ghica, monarhia constituțională întruchipa “domnia legii și a voinței naționale”, iar pentru M. Kogălniceanu, o măsură de înțelepciune, impusă de rațiuni de stat.

Liberalii radicali, republicanii prin excelență de la 1848, au devenit monarhiști, după spusele lui Ion Brătianu, deoarece “aici au văzut salvarea națiunii”, dinastia străină devenind condiția indispensabilă pentru garantarea existenței statului român.

Departate de a fi o soluție de conjunctură sau capriciul unor aventurieri politici, ideea monarhiei constituționale ereditare și a aducerii unui prinț străin pe tronul principatelor române unite a reprezentat soluția salvatoare, care a prezidat formarea statului român modern, independent și unitar, a fost modalitatea cea mai adecvată la condițiile timpului, de acordare a României la valorile politice și de civilizație ale Europei. Reflexia politică pe marginea acestei forme de organizare politico-instituționale, ca și aducerea unei familii domnitoare dintr-o dinastie europeană, au reprezentat și reprezintă contribuții însemnate la teoria politică modernă, un capitol însemnat la istoria ideilor politice românești și europene deopotrivă. ■

Regele Mihai (1990)

Tradiția monarhică la români

■ Ioan-Aurel Pop

Monarhia a revenit în atenția opiniei publice românești, din varii motive, după 1989. Presa a reflectat în moduri diferite această revenire, răspunzând, după pricepere, cerinței stringente a conștiinței colective. Este dezarmant, totuși, adesea, astăzi a constata cât de ușor se fac aprecieri legate de monarhie, în totală necunoștință de cauză. Nu de puține ori, voind se evidențiaze vechimea monarhiei la români, anumiți "exegeți" ne învață că primul nostru rege, încoronat la 1881, a fost și primul monarh al românilor. Faptul ar fi exact, numai dacă monarhul s-ar identifica exclusiv cu regele, ceea ce nu este cazul. Monarh este oricare tip de principe care are (fie și numai de drept) puterea supremă într-un stat suveran, putere pe care o transmite, de regulă, ereditar. De obicei, în evul mediu, predomina concepția că această putere a suveranului venea de la Dumnezeu.

Românii au avut, ca toate popoarele europene, monarhi încă din evul mediu. Statele românești au fost monarhii de la începuturile lor. Primele mărturii - este drept, narative - despre puterea suverană la români coboară în timp până pe la anii 900. Atunci, conform magistrului P., notarul regelui Bela (faimosul Anonymus), românii și slavii din Transilvania aveau un principe (*dux*) numit *Gelou*. El era "un anumit român" (*quidam Blacus*), care "avea domnia" sau stăpânirea (*dominium habebat*) peste un stat de tip medieval timpuriu, aflat în plină organizare. Dintre toți "ducii" pomeniți în Transilvania, Banat și Crișana de către Anonymus, numai despre Gelou se spune clar că era român și că "avea domnia", ceilalți fiind conducători subordonați (poate vasali) împăratului de la Constantinopol (cazul lui Menumorout) sau țarului bulgar (cazul lui Glad). Firește, nu se știe cum au dobândit acești

"duci"/voievozi puterea, dar se poate presupune - apelând la analogii - că prin alegere de către adunarea cnezilor/juzilor. În acel timp însă, în zona Europei Central-Orientale, majoritatea suveranilor diferitelor state nu întruneau încă toate caracteristicile monarhiei medievale mature.

Peste aproape trei secole, la 1185-1186, în urma unei revolte antibizantine, s-a format un nou stat în preajma Dunării de Jos, numit impropriu "Al Doilea Țarat Bulgar". Era, de fapt, un stat al românilor și bulgarilor, condus de frații români Petru și Asan, care vor fonda o dinastie, a Asăneștilor. Fratele lor mai mic, Ioniță Caloian, avea să fie între anii 1197 și 1207 "țar al românilor și bulgarilor", încoronat după toate regulile de extracție romano-bizantină. El s-a mândrit cu originile romane ale sale și ale poporului său, iar papa Inocențiu al III-lea l-a flatat în acest sens, urmărind să-l atragă la biserica apuseană. Trecând la catolicism, Ioniță spera să-și ridice prestigiul, fiind recunoscut drept împărat și ridicându-și biserica sa la rang de patriarhie. Papa, care se vedea pe sine deponțiarul întregii puteri spirituale și temporale (*plenitudo potestatis*) din toată Creștinătatea, nu i-a dat decât titlul de rege, iar capului bisericii sale pe acela de arhiepiscop. Dincolo de orgoliul papal, lumea creștină europeană avea atunci doar doi împărați (care se contestau reciproc), unul bizantin (în Răsărit) și altul romano-german (în Apus). Restul suveranilor veneau în ordine după ei, respectându-se o anumită ierarhie. Dar, dincolo aceste variațiuni, Ioniță și urmașii săi (bulgarizați treptat) au fost monarhi în înțelesul deplin al cuvântului.

Unii români din Transilvania, Banat și Părțile Vestice au cunoscut monarhia ungară și au trăit în cadrul ei imediat după anul 1000, când Vajk s-a creștinat (cu numele de botez Ștefan) și a fost încoronat ca rege. Sub domnia lui creștină (1000-1038), ca rege al ungarilor (și nu al Ungariei!), Ștefan a încadrat prin cucerire în statul său părțile de câmpie ale Crișanei, Banatului și unele regiuni deschise din Transilvania, până pe la Bălgrad (Alba-Iulia). Treptat, în secolele XI-XIII, teritoriile locuite de români până la Carpații Orientali și Meridionali (privind zona dinspre Apus) au fost cuprinse prin cucerire în Regatul Ungariei. Deși regii ungari au acceptat conducători distincți ai Transilvaniei (adică ai regiunii intracarpatică), numiți după tradiția româno-slavă voievozi, aceștia din urmă nu erau monarhi, fiindcă nu erau suverani, nu erau încoronați, ci dețineau doar o dregătorie dată de rege. După 1541, când Ungaria s-a destrămat, Transilvania a devenit principat autonom sub suzeranitate otomană, până la 1688. Principii Transilvaniei au avut cele mai multe dintre caracteristicile monarhilor europeni (inclusiv încoronarea și deținerea puterii "din mila lui Dumnezeu"), deși plăteau un tribut anual turcilor. După 1688 (în planul relațiilor internaționale, după 1699), suverani ai Transilvaniei au ajuns să fie împărații habsburgi, ca "mari principii ai Transilvaniei" și ca regi ai Ungariei (ocupate treptat după 1541). Rar, câte un monarh român sau de origine română a ajuns să domnească asupra Transilvaniei, Banatului și Părților Vestice, cum au fost Matia Corvinul sau Mihai Viteazul. Numai că primul nu a fost rege în calitate de român, ci de ungar și catolic, iar al doilea a deținut puterea meteoric, fără să poată da măsura unei adevărate guvernări. Iancu de Hunedoara în secolul al XV-lea și Nicolaus Olahus în secolul al XVI-lea au fost guvernatori ai Ungariei, cel dintâi al întregii țări, iar cel de-al doilea al Ungariei nord-vestice, acaparate de Habsburgi. Dar nici ei nu au fost suverani, având deasupra lor câte un rege, și nici nu au deținut

Regele Carol I, Principele Moștenitor Ferdinand și Principele Carol

Alexandru Ioan Cuza

înaltele lor demnități ca români. Prin urmare, românii ardeleni au trăit, într-o formă sau alta, sub monarhii străine până la 1918.

În Țara Românească și Moldova însă, unde puterea de stat a fost românească, situația era alta. Aici, din secolul al XIV-lea, s-au constituit state centralizate, de sine stătătoare românești, cu toate instituțiile adiacente lor, de tradiție romano-bizantină și de influență slavă. Puterea supremă era deținută de un "mare voievod și domn", care-și transmitea autoritatea urmașilor în chip ereditar-electiv. Titlul de mare voievod exprima impunerea conducerii militare asupra celorlalți voievozi teritoriali și asupra altor membri ai familiei domnitoare, denumiți ca voievozi. Titlul de domn exprimă însă puterea suverană, fiindcă el semnifică o calitate specială, anume pe aceea de stăpân al țării și al supușilor. Termenul "domn" vine din latinescul *dominus*, sinonim cu stăpânul, deopotrivă cel pământesc și ceresc. Cuvântul *dominus* a făcut de timpuriu carieră în latină, dar a dobândit înțeles politic într-o perioadă distinctă, numită "dominat", când împărații romani se numeau pe sine ca atare, exprimându-și astfel suveranitatea, puterea supremă în stat (*dominus* era cvasisinonim cu *imperator!*). Ei erau deopotrivă "domni" pământești și cerești, deoarece erau adorați ca zei, în cadrul unui cult special. Românii au moștenit nu numai termenul respectiv (domn - *dominus*), ci și sensurile sale profunde, inclusiv pe cel politic. Tulburător este faptul că "dominatul" s-a impus ca regim politic în Imperiul Roman după retragerea aureliană de la nordul Dunării de Jos (circa 271-275), ceea ce confirmă concluzia că daco-romanii din aceste regiuni au fost în mare măsură în continuare sub dominația Romei, s-au simțit părtași la *Orbis Romanus* și supuși vechilor lor "domni" și "împărați". Adevărata autoritate sau stăpânire, adică "domnia" nu putea veni pentru ei din *Barbaricum*, ci tot dinspre Roma cea veche și apoi din noua Romă (Constantinopol). Astfel, când s-a întemeiat "domnia a toată Țara Românească" părea să reînvie, cum ar zice cu intuiție genială Nicolae Iorga, *dominatio totius Terrae Romanae*. Prin urmare, titlul de domn exprima în românește cea mai înaltă formă de putere terestră și celestă, moștenită din epoca romană târzie. În secolul al XIV-lea, când s-au

constituit definitiv "domniile" Țării Românești și Moldovei, domnii noștri erau și se considerau egali tuturor celorlalți suverani. Titlul de împărat (din latinescul *imperator*), arhaizat, a rămas departe de realitatea palpabilă, fiind preluat în basmele românilor. Pe de altă parte, oricum, împăratul era numai unul și se afla la Constantinopol. După căderea Bizanțului sub "păgâni", tentația imperi- ală i-a fascinat vag și pe unii dintre suveranii români, fără însă ca aceasta să devină vreodată o constantă în conștiința politică românească. Sub influență slavă, împăratul a devenit uneori la români și "țar", iar orașul împăraților din Răsărit s-a mai numit și Țarigrad. Este demn de notat că în Cronica moldo-rusă, elaborată pentru cunoașterea Moldovei în lumea slavă răsăriteană, Ștefan cel Mare este numit și "țar", semn că se considera egalul celor mai înalți suverani, asimilându-și titlul cu unul familiar mediului căruia se adresa scrierea respectivă.

"Craiul" și "craiia" nu au făcut, de asemenea, carieră în mediile românești interne, fiindcă nu aveau sens, câtă vreme tronau "domnul" și "domnia". Totuși, din secolul al XVI-lea, tradiția vasali- tății Țărilor Române față de regatele Ungariei și Poloniei - state prestigioase catolice - a condus și la preluarea titlului de crai, ca o formă mai înaltă de monarhie. De aceea, un cronicar, îl numește pe Mihai Viteazul, după accederea de către acesta la putere în Transilvania, "crai". Faptul poate să aibă însă și o altă explicație: unii principii ai Transilvaniei, urmași ai regelui Ioan Zapolya, s-au considerat pe sine "regi", moștenitori ai tradiției ungare, după destrămarea acestei țări. Mai mult, spre finele secolului al XVI-lea, Ștefan Bathory a fost deopotrivă principe și rege (e adevărat că titlul din urmă se referea numai la Polonia). Așa că Mihai Viteazul venea în fruntea Transilvaniei la 1599 pe urmele unei tradiții "craiești". În plan intern însă, această "craiie" echivala perfect tot cu domnia, fiindcă principele unificator se considera "domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei".

În mai toate documentele medievale și moderne de cancelarie și în multe alte împrejurări, domnii români au exprimat, uneori chiar ostenta- tiv, ideea monarhiei suverane, cum se întâmpla atunci peste tot în Europa. Titlul domnesc înce- pea cu semnul crucii ("cruce-ajută") și cu formu- la bizantino-slavă "Io", ambele simboluri ale

sacralității puterii. "Io" nu are legătură cu pronu- mele personal la persoana întâi singular, ci descinde din numele propriu grecesc "Ioannes", care înseamnă "cel ales de Dumnezeu ca să dom- nească", "cel ales să guverneze". Ultimul suveran român care a purtat acest nume, în vechiul său înțeles, a fost Ioan Alexandru I (Cuza-Vodă). Era trecută apoi expresia "din mila lui Dumnezeu" (analogă cu *Dei gratia*, tipică lumii de expresie latină), ceea ce subliniază originea divină a puterii sau autorității domnești. Cu alte cuvinte, autori- tatea domnului nu-și avea izvorul în voința vre- unui principe pământean, ci venea direct de la Dumnezeu. De altminteri, ceremonialul preluării puterii de către domni presupunea neapărat și "mirungerea" (ungerea cu mir), echivalentă cu pogorârea milei (grației) divine asupra protago- nistului. Urma formula de "samodârjeț" sau *auto- crator*, adică "singur stăpânitor", ceea ce exprimă din nou ideea suveranității.

Toate aceste semne și simboluri, alături de alte elemente, arată esența monarhiei medievale la români. Firește, în raporturile internaționale, anumite atribute ale monarhiei românești au fost uneori afectate. Deși vasalitatea în sine nu pre- supunea îngrădirea în vreun fel a domniei, regii Ungariei și Poloniei și-au depășit uneori preroga- tiva de "protectori" ai domnilor Țării Românești și Moldovei, considerând aceste state drept "feude" sau "ducate" ale lor. Pe de altă parte, suzeranitatea otomană și apoi regimul turco- fanariot au știrbit nu numai autoritatea domnilor de la București și Iași, ci și integritatea teritorială, independența țărilor și chiar autonomia lor internă. Totuși, din punctul lor de vedere, chiar și când erau numiți de sultan (și abia apoi aleși de adunarea țării și unși după datină), domnii români se considerau "autocratori" și depozitari ai grației divine. Prin toate acestea, monarhia a fost o realitate puternică și perenă la români, iar tradiția ei a rămas mereu vie. ■

Ferdinand și Carol în Piața Unirii, Cluj (1920)

Regalitatea

■ Ovidiu Pecican

În istoriografia noastră s-a discutat și în trecut despre originile autohtone ale organizării de tip monarhic, ca și despre tradiția prestigioasă a acesteia. A făcut-o, Hasdeu, invocându-i pe Basarabii văzuți ca fiind cea mai veche dinastie românească - la origini, în viziunea expertului, adevărată castă războinică -, a făcut-o și N. Iorga, în repetate rânduri, din diverse unghiuri, și a abordat chestiunea și Andrei Pippidi, invocând tradiția imperială de tip bizantin. De fapt însă, deocamdată nu dispunem de o analiză temeinică, amplă, în acord cu cele mai recente achiziții ale politologiei și teoriei sociale, drept care nici nu putem ști cu adevărat mare lucru despre începuturile monarhiei la români. Si Hasdeu, și Iorga scriau în vremea regalității moderne românești exersate de Casa Hohenzollern von Sigmaringen prin opțiunea de la 1866 a clasei politice românești. Tradiția princiară moștenită de la Cuza Vodă și înaintașii lui a fost însă abandonată după un deceniu și ceva de exercițiu al puterii, România devenind pentru prima oară în istoria ei - regat.

O trecere în revistă a formelor de organizare medievală a puterii cunoscute pe acest teritoriu ar trebui să inventarieze tradiția imperială romană și cea a țaratului bulgar; a diferitelor hanate și chaganate impuse de migratori; micile regalități barbare ale cumanilor și autoritatea unor episcopi creștini cu eparhii mai mult sau mai puțin clar delimitate; „ducatele” și „căpităniile” care au involuat sau au evoluat, după caz, către forme superioare de guvernare; în fine, domniile propriu-zise, care păstrau - printre altele și datorită teritoriului avut în subordine, relativ redus față de regatele din jur mai curând alura unor autonomii cu tendințe rebele față de ansamblurile statale (Bulgaria, Ungaria) din care s-au desprins, decât o independență politică reală. Dintre o altă perspectivă, puterea în viitoarele țări române medievale, Țara Românească și Moldova, a fost, mi se pare, în primul rând militară, căci ea trebuia afirmată cu sabia în mână; drept care, termenul - slav - de voievod, ori cel latin de duce, pot circumscrie mai corect felul acelei stăpâniri

decât mai târziu (poate) recuperare a lui domn (de la *dominus*, stăpân), venit din tradiția imperială (unde *imperator*-ul era *dominus et deus*) romană, bizantină, dar și cruciată, adusă în regiune de latinii de la Constantinopol, la începutul secolului al XIII-lea.

La noi evul mediu nu a însemnat o feudalitate „clasică”, de tip occidental, așa cum este ea reperiabilă de Marc Bloch sau de alți exegeți. El s-a conturat printr-o coexistență nu numai a romanilor cu slavii, iar apoi a romanoslavilor care au fost „vlahii” cu succesivele valuri de invadatori

Regina Maria și Regele Ferdinand I

dinspre stepe, ci și prin dezvoltarea unor comunități din aceeași plămădă străromânească în raporturi de relativă autonomie unele față de altele. Strădania unificatoare, nu din cine știe ce aspirații ideale, ci din interesul pragmatic al mării aristocrației aborigene, incipiente sau mai dezvoltate, după caz, nu s-a configurat pe terenul unor ritualuri univoce de tipul omagiului feudal și nici nu a depins întotdeauna exclusiv de un feud, chiar dacă atribuirea de pământuri a fost, și la noi, o sursă esențială de înavuțire și promovare socială. Ceea ce istoriografia mai veche și mai

Adevărata legitimitate a regalității în România este conferită, așa spune, de România însăși. Nu i se poate refuza sub nici un pretext dinastiei noastre moderne meritul de a fi creat țara ca atare, prin dobândirea independenței politice și prin întregirea de la sfârșitul primului război mondial. La fel, însă, nu se poate trece sub tăcere nici eșecul pe care această creație l-a înregistrat la sfârșitul perioadei interbelice, cu un aport substanțial al unuia dintre reprezentanții aceleiași case domnitoare. A fost o dinastie creată de Brătianu și Bismarck, și înlăturată de Petru Groza și Stalin. Dincolo de circumstanțele istorice, faste și nefaste, inalienabilă rămâne aura inefabilă a regalității înseși.

Să mă fi aflat printre sfințicii Maiestății Sale, Regele Mihai, l-aș fi povățuit altfel decât pare să fi fost sfătuit. Un rege, o știm de la Shakespeare, poate să-și piardă tronul, dar aura îl urmează pretutindeni. Nu știu cât de folositor a putut fi turneul regal pe la marile curți ale lumii. Ambasadori România are și va mai avea. Dar un rege al cărui nume se leagă de fapte remarcabile, cum este cazul la noi, nu este prea ușor repetabil. L-aș fi sfătuit, așadar, pe Maiestatea Sa să acorde mai mult timp românilor de merit. Într-o inflație de diplome, premii și cocarde fără glorie, acordarea titlului de cavaler, pentru diversele merite de care mulți români s-au știut face vrednici, ar fi fost o prerogativă firească și la îndemână, pentru că necostisitoare, a regelui. Oare de ce întârzie? Să fie viața noastră, a tuturor celor care trăim aici, mai puțin vrednică de interes decât conjuncturile internaționale? N-aș crede-o.

Mihai cu ocazia întoarcerii pe tron (1941)

Familia regală în Transilvania în anul 1919.

Succinte considerații

■ Gheorghe Iancu

La începutul anului 1919 România Mare abia deschisese ochii. Ce an se întrezărea? Cu siguranță unul de eforturi, de proiecte și acțiuni interne și externe, care să ducă la consolidarea statului român, la o mai bună cunoaștere între componentele țării și la continuarea procesului de unificare legislativ-instituțională. Încetările acestuia le-au constituit elaborarea Actelor de unire și extinderea tacită a Constituției române în provinciile unite. Pe plan externe, obiectivele fundamentale au fost apărarea deciziilor din anul 1918 și obținerea consacrării lor de către Conferința de Pace.

Din perspectiva timpului scurs se poate afirma că la sfârșitul anului 1919 țintele primordiale inițiale propuse de statul român erau îndeplinite sau pe cale de a fi îndeplinite. Aceasta deși urmăriile războiului se resimțeau din plin, iar la granițele de est și vest n-a fost doar o atmosferă de pace. Ciocnirile militare cu forțe bolșevice la est și cele două războaie româno-maghiare au perturbat evident procesul de evoluție normală a vieții de stat și a oamenilor.

În Transilvania, regele Ferdinand I, ca simbol al unității statale românești, a fost prezent în conștiințele și inimile românilor, cu mult înainte de a pași efectiv pe meleaguri ardelenice.

Fulgerarea din vara anului 1916 – scurtul vis de feticire al românilor, în opinia noastră – i-a dăltuit aureola de Domn și al românilor de aici.

Sobrietatea, tenacitatea, rezistența și credința nestrămutată într-un final al evenimentelor favorabil României i-au permis să fie perceput și numit ca Rege Întregitor al României, singurul suveran român care a purtat un asemenea titlu.

În luna noiembrie 1918, românii întruniți în adunări pentru alegerea delegaților la Adunarea Națională de la Alba-Iulia au consensat fără echivoc, în credenționale: „*Voim să fim alăturați, împreună cu teritoriile românești din Ardeal, Bănat, Ungaria și Maramurăș, la Regatul România, sub stăpânirea Majestății Sale, Regelui Ferdinand*”¹. Această formulare apare în multe alte acte de același gen, ceea ce permite aprecierea că s-a acționat după un plan prestabilit, al cărui fir putea porni de la București.

După 1 Decembrie 1918, Consiliul Dirigent, reprezentant al guvernului în Transilvania, a introdus aici viața de stat românească. Persoanele publice care doreau să-și continue activitatea în instituțiile statului român au trebuit să depună un jurământ de fidelitate față de acesta, care începea astfel: „*Eu, xy, jur că voi fi credincios lui Ferdinand I, regele României, și Consiliului Dirigent*...”² Acest gest a generat controverse atât în epocă, cât și mai apoi. Cele decise atunci de autoritățile românești au primit confirmarea din partea Conferinței de Pace.

În eforturile de decantare a valorilor autentice ale românilor din Vechiul Regal și din Transilvania, chintesența acestora fiind Casa Regală, Ion Agârbiceanu a formulat (la 1 martie 1919) considerații profunde îmbrăcate într-o limbă de poet care-și păstrează deplina actualitate și astăzi:

„*Pentru ca solidaritatea națională să se poată produce până la ultimele limite ale posibilității, trebuie să ne iubim și pentru ca să ne putem iubi și pentru ca să nu mai fie între noi perete despărțitor șovinismul regional, este absolută nevoie să ne cunoaștem*” – scria Agârbiceanu. Și continua: „... *Aceasta trebuie să fie întâia palmă pe care suntem datorii toți, Adevărații români, să o dăm exclusivismului provincial, ca să numesc așa starea sufletească aparte pe care o putem întâlni la Români din diferite provincii, datorită în cea mai mare parte lip-*

sei unei depline unități culturale și mai ales a unității politice [de până atunci - Gh. I.]... Neamul românesc din Vechiul Regat nu-i un neam putred, ci putrede sunt numai elementele suprapuse, străine, venite cele mai multe din sudul Dunării, putrede gata, din Fanar...

Dacă peste Carpați n-ar fi decât putrezire, noi n-am fi azi liberi... Printre țărani, ofițerii, învățătorii, avocații, magistrații, profesorii, studenții, medicii... au fost nervii de lumină, de învioreare, de curaj, de solidaritate până la moarte... Și iarăși, neamul românesc pe care trebuie să-l cunoaștem și cu care trebuie să ne solidarizăm, nu va fi complet, dacă nu vom pune în fruntea lui pe M.S. Regele Ferdinand, pe M.S. Regina și întreaga augusta familie regală”.

La începutul lunii aprilie 1919, atunci când nu toți românii din teritoriile unite cu România la 1 Decembrie 1918 erau încadrați faptic în statul român, prințul Carol a întreprins o călătorie în Transilvania³. „... *Cu nesfârșită și duioasă dragoste îți spunem: Bine-ai venit!*” – scria Patria. „*În atenția M.S. Regele Ferdinand, gloriosul, bunul și dreptul stăpân al neamului românesc: vedem dovada nouă de gin-gașă purtare o grijă a măritei noastre Împărăteșe [Regina Maria]”.* Prințul era salutată și de „*frații noștri încă subjuogați, care simt că România e aproape și că dezrobirea lor nu va mai putea întârzia*”.

Speranțele acestora s-au împlinit în scurt timp. La 16 aprilie 1919 armata română a declanșat o ofensivă victorioasă împotriva trupelor maghiare de la linia de demarcație. „*Regele Ferdinand poate fi cel mai mândru rege pentru armata în fruntea căreia stă*”, scria Em. Panaitescu în Patria, din 28 aprilie 1919, în articolul „*Ostașii Regelui Ferdinand*”.

După ce armele au tăcut, comandantul superior al armatei române, Regele Ferdinand I, nu mai putea rămâne departe de bravii lui soldați și de populația românească din Transilvania, care-l venera. Și firescul s-a produs. Împreună cu regina – care vizitase în martie locurile devastate de război din Franța⁴ – în 22 mai a plecat în Transilvania „*unde călătoria lor era să fie o călătorie triumfală*”.

„*Plimbarea Suveranilor pe pământul Ardealului e o apoteoză*” – remarcă un martor de la fața locului⁵. Același Ion Agârbiceanu îi întâmpina pe Rege, pe Regină și pe prințul moștenitor, cu un articol patetic intitulat *Ave Caesar!*, din care redăm câteva pasaje: „*Prin poarta de stâncă, larg deschisă, pentru totdeauna liberă a Carpaților intră azi în Ardealul dezro-*

Regina Maria și Regele Ferdinand I

bit de vitezele sale oștiri, M.S. Regele Ferdinand, din mila lui Dumnezeu și din vrednicia armatei și a neamului românesc, întâiul Domn și Stăpânitor al tuturor românilor. Îl însoțește M.S. Regina Maria, regină între femei și între regine... îl însoțește Al.S. Regală, principele moștenitor Carol.. Din câmpii, din munți, de lângă izvoare ascunse, din păduri seculare, din sate și din vechi vetre de orașe se ridică același strigăt pe care-l trimitem din adâncurile inimii noastre, și noi cei vii «Ave Caesar»”⁶.

Înainte de încheierea Conferinței de Pace s-a realizat prin acea călătorie și o osmoză sufletească, nu doar instituțională, între românii din Transilvania și Rege.

Credința în durabilitatea celor hotărâte la Alba-Iulia dobânda un nou suport moral de substanță, care a avut un ecou benefic și în rândul Marilor Puteri.

Într-un asemenea context, la Conferința de Pace delegațiile românești, desemnate de Rege, au susținut cu demnitate, aplomb și tenacitate, interesele României.

Nu peste multe luni, la începutul anului 1920, regele va reveni în Transilvania. Va participa, la Cluj, la inaugurarea Universității românești și a Teatrului Național, instituții înfipte adânc în spiritualitatea românească.

Regele Ferdinand I al României

Note:

1. C. CRISTIAN, *1918 la români. Documentele Unirii*, vol. VIII. Coordonatori principali: ȘTEFAN PASCU, ION POPESCU-PUȚURI, București, 1989, p. 109. Vezi și p. 115, 295, 304, 327, 426 etc. Vezi și MARCEL ȘTIRBAN, *Din istoria României*, vol. III. 1918. *Desăvârșirea unității naționale*, Târgu Mureș, 1998, p. 100.
2. GHEORGHE IANCU, *The Ruling Council. The Integration of Transylvania into Romania 1918-1920*, Cluj-Napoca, 1995, 253 p.
3. ION AGÂRBICEANU, *Frații din Vechiul Regat*, în Patria (Sibiu), an I, nr. 13 din 1 martie 1919.
4. *Bine-ai venit, Alteță*, scris probabil tot de ION AGÂRBICEANU, în Patria, nr. 45 din 9 aprilie 1919.
5. JEAN CILIAIR-GUYOT, *La Reine de Roumanie visite les régions dévastées de la France*, articol preluat de *Drapelul* (Lugoj), nr. 25 din 5/18 martie 1919.
6. General RADU R. ROSETTI, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție îngrijită de MARIA GEORGESCU, București, 1997, p. 353.
7. RADU COSMIN, *Prin Ardeal*, București, 1919, p. 445. Vezi și p. 381 și următoarele. Vezi și DUMITRU SUCIU, *monarhia și fătura României Mari 1866-1918*, București, 1997, p. 238-245.
8. Patria, nr. 77 din 22 mai 1919.

Un prinț în exil: Carol Caraiman

■ Gh. I. Bodea

Acum câțiva ani când am publicat cartea *Viața lui Carol al II-lea* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000, 364 pagini) o subintitulăsem: „*destinul unui pribeag*“. Nu-mi închipuiam atunci, că nu peste mult „pribeagul“ se va întoarce Acasă. Folosind ocazia că fiica mea, Gabriela, se deplasa în interes de serviciu la Lisabona, am rugat-o să ducă un exemplar din carte, cu câteva cuvinte de dedicație și să o deponă pe coșciugul Regelui aflat la Panteonul regal al bisericii Mănăstirii Saó Vicente din capitala Portugaliei, unde se odihnesc regii Portugaliei din dinastia de Bragança. Bunica și mama tatălui său, Regele Ferdinand I al României, fuseseră regina și respectiv principesa a Portugaliei. Deci bunica paternă a lui Carol, Antonia (1845-1913), fusese principesă portugheză. În virtutea acestui fapt, Carol al II-lea al României a fost îngropat la 7 aprilie 1953 la Mănăstirea Saó Vicente din Lisabona.

Am rugat-o pe fiica mea să fotografieze cartea așezată pe sicriile lui Carol al II-lea și al soției acestuia, spre amintire. Fotografia o am; ce s-a întâmplat cu cartea, la reînțocirea Acasă a Regelui-pribeag, nu știu nimic.

În cele două runde ale pribeagiilor sale Carol al II-lea a trăit în total 18 ani departe de țară. Prima lui pribeagie a avut loc între noiembrie 1925-iunie 1930. Despre această perioadă și despre rolul serviciilor secrete românești, mai ales în prima ei perioadă, dorim să ne ocupăm în materialul de față.

În septembrie 1918, o dată cu căsătoria lui de la Odessa cu Zizi Lambrino, prințul Carol renunțase pentru întâia oară la dreptul de moștenitor al tronului României. Din această căsătorie, la 8 ianuarie 1920, Zizi Lambrino a născut un copil botezat Mircea Grigore, pe care Carol l-a recunoscut drept fiul său. Între timp, eforturile titanice ale casei regale de a nu recunoaște această căsătorie au dat roade: la 8/21 ianuarie 1921, Înalta Curte de Casație a anulat căsătoria lui Carol cu Zizi Lambrino. Din partea lui Carol a urmat, la 1 august 1919, cea de a doua renunțare „la calitatea mea de Prinț Moștenitor al Coroanei

României, atât pentru mine personal, cât și pentru descendenții mei, și la toate avantajele ce-mi sunt recunoscute în Constituție în această însușire de moștenitor al Tronului“, a urma, la 10 martie 1921 a doua căsătorie a Prințului Carol, de data aceasta mireasa fiind principesa Elena (Sitta) a Greciei. La 23 octombrie 1921, Sitta dă naștere unui băiat, Mihai, viitorul Rege al României.

Pentru Casa Regală, în ceea ce-l privește pe Prințul Moștenitor Carol, lucrurile păreau să-și intre în făgașul lor normal. Acum, la 14 februarie 1925, în viața Prințului Carol intervine „femeia-destin“: Dudaia (Duța) Elena (Magda) Grumberg-Wolf-Lupescu-Tâmpeanu, care va deveni de Hohenzollern.

Această persoană va rămâne în conștiința publică sub numele de Elena Lupescu. În presa vremii de la București, Paris, Londra, Buenos-Aires, Madrid, Lisabona etc., ea a fost eroina a numeroase bârfe și istorii, legende, azi fiind aproape imposibil să mai despartă adevărul de ficțiune. Cert este că și-a meritat pe deplin renumele de Madonne de Pompadour a secolului al XX-lea.

Încă de la începutul relației lor, Elena Lupescu se destăinuia în public presei: „Dacă ar putea să divorțeze de soția sa, Principesa Elena a Greciei, *Carol m-ar lua în căsătorie la cea mai mică indicație a mea, că aceasta este datorită lui!*“ (s.n. - Gh. I. B.)

La numai câteva luni de când erau împreună, Elena Lupescu simțea că poziția ei față de Carol era extrem de precară și că el va fi în curând în situația de a face o alegere. De mai multe ori i-a cerut să părăsească împreună România, dar el nu și-a dat consimțământul. Și totuși, mulți s-au întrebat, în epocă și după, cum a izbutit Dudaia să-l înrobească astfel pe prințul Carol. Avizații, printre ei numărându-se și medicul și politicianul, diplomatul Constantin Argentoianu, știau că „regele [Carol al II-lea], cu o diformitate sexuală, era, prin priapism, un caz patologic. Rar femeie care să-i reziste priapismului neînfrânat. De aceea era îngrozită principesa mamă Elena de

Inaugurarea Pavilionului Nou de la Academia de Agronomie (1932 oct.)

ideea refacerii căsătoriei“. Elena Lupescu „rezista apetitului insașiabilului ei amant, chiar dacă acesta, pururea nepotolit, agăța noaptea, îmbrăcat civil, prostituate prin străzile din jurul Palatului.“ Rob al plăcerilor sale patologice, regele Carol al II-lea a fost mult mai mult decât un simplu hedonist, C. Argetoianu subliniind că „ceea ce importă este faptul că legătura între Carol și Dudaia se înfățișa ca o legătură idisolubilă, bazată unicamente pe raporturile de ordin sexual, probabil patologic, și nicidecum pe raporturi de ordin cerebral sau sentimental“⁴².

Analiza istorică complexă a cauzelor care au dus la criza dinastică din anii 1926-1930 nu poate fi restrânsă numai la cele de ordin sentimental atribuite prințului Carol. Au existat și serioase implicații și jocuri politice de culise, care au avut un rol preponderent, dintre care se detașează contradicțiile apărute între prințul moștenitor și unii lideri ai Partidului Liberal, în primul rând Ion I.C. Brătianu și Barbu Știrbey (față de care Carol avea și o aversiune personală pricinuită de relațiile intime ale acestuia cu mama sa, Regina Maria).

Chemat la putere în 1922, Partidul Liberal, în frunte cu Ion I. C. Brătianu trebuia, potrivit uzului, să predea puterea politică în 1926. Prințul moștenitor era conștient de viitorul său rol în existența monarhiei și-și pregătea cu atenție viitorul, cu atât mai mult, cu cât la 25 martie 1925, după cum notează prințul Nicolae, „se anunțase că regele Ferdinand avusese un accident la vânătoare și trebuie să stea în pat mai multe luni. Adevărul era altul: avusese o operație, prima dintr-o serie mai mare, doctorii nu au sesizat gravitatea bolii“⁴³.

În intențiile sale de viitor, Carol își vedea periclitată interesele de dominația – chiar și camuflată – a puternicului Ion. I. C. Brătianu care se impusese cu inteligență și abilitate în timpul domniei lui Carol I și a lui Ferdinand, subordonându-și monarhia fie facilitându-i participații consistente, fie implicând-o în combinațiile financiare cele mai avantajoase.

Prințul moștenitor Carol, ajuns la vârsta de 30 de ani, nu reușise să-și mascheze nemulțumirea deschisă față de încercările liberale de a-și subordona instituția monarhică. Mai mult, el își manifestă deschis intenția de a juca un rol activ și hotărâtor în politica internă și externă a României, pentru el, „sistemul ideal de guvernare era absolutismul regelui“, considerând România – după cum notează Zaharia Boilă – „ca pe moșia lui, pe care singur are drept să o administreze, să o arendeze dacă crede, să o vândă dacă e nevoie, să renunțe la ea dacă e silit“⁴⁴.

Carol al II-lea, Mihai Mare Voievod de Alba-Iulia și Principele Nicolae la sfințirea Catedralei Ortodoxe din Cluj (1937)

Pe de altă parte, exprimarea deschisă de către prințul Carol a planurilor sale privind schimbarea Constituției din 1923, a lichidării influenței deținute de liberali la Palat, conjugată cu desființarea partidelor politice, au avut darul de a alarma marea finanță liberală și de a declanșa un conflict personal (ce moinea de mai multă vreme) între prințul moștenitor Carol și primul ministru al României, Ion I.C. Brătianu.

Martor al evenimentelor, Nicolae Iorga consemnează: „Când în primăvara anului 1925, suveranul [Ferdinand] căzu așa de bolnav încât i se numărau zilele, moștenitorul [Carol] nu s-a putut opri de a lua tonul de stăpân în palatul care era să fie al lui și în care n-aveau ce să caute suspecte influențe străine și față de miniștri de care ar fi avut a se servi. Războiul era din acest ceas hotărât. Un mare și puternic patriot, un om de o voință de fier și de o mândrie care întrecea și această voință [Ion I.C. Brătianu] se hotărî să meargă până la capăt”⁶⁵.

Acum știm că aventurile sentimentale ale Prințului moștenitor au fost folosite numai ca pretext de către gruparea liberală pentru a masca în fața opiniei publice a țării adevăratele cauze ale ostilității ei față de aducerea lui Carol la tronul României.

Pentru înlăturarea de la tron a prințului Carol primul ministru s-a folosit discret, de aspectele compromițătoare ale vieții particulare a prințului moștenitor, cât și de precedentele sale hotărâri de renunțare la tron prezentându-le ca incompatibile cu rolul pe care era chemat să-l îndeplinească.

Momentul acțiunii a venit pe neașteptate. Iată-l relatat de prințul Nicolae în memoriile sale: „La 20 noiembrie [1925] regina Alexandra a Angliei [soția regelui Eduard VII și mătușa de a doua și a prințului Carol n.n.] a murit la Sandringham. Tata [Ferdinand] n-a lăsat să-i scape ocazia și l-a trimis pe Carol să-l reprezinte la funeralii [care aveau loc la 27 noiembrie 1925 – n.n.], sperând să-i destrame astfel legătura cu Lupeasca. Brătianu a fost de acord, la fel și opoziția, care se cam săturase de acest joc al lui Carol. După 24 de ore de la plecarea lui Carol, Lupeasca, având consimțământul lui Brătianu a jucat aici o carte de mare maestru, căci permițându-i Lupească să-l urmeze pe Carol, era convins că acesta nu se va mai întoarce. Deci zvonul că Brătianu a vrut să scape de Carol era adevărat”⁶⁶. [După părerea lui N. Iorga, printre cei care „ajutase la plecarea silită a prințului Carol în Anglia” se numără și Nicolae Titulescu.]

Persoana Elenei Lupescu a stărnit în epocă și după aceea multe discuții, deosebit de controverșate. Unul din bărbaiții acelor vremuri, recunoscut pentru priceperea și succesele sale în rândul sexului frumos, Dr. Petru Groza în foarte recentele apărute memorii ale sale îi consacră mai multe pagini, din care cităm: „Credincioasă până în ultimul moment i-a rămas doar concubina sa, doamna Lupescu [...], unicul lui sfetnic intim, care, deși de sex feminin, părea un adevărat bărbat în marasmul politicienilor de pe acea vreme. Nu e mai puțin adevărat că această femeie și-a luat din belșug răsplata pentru bunele servicii de prietenă credincioasă, trăind o viață de lux pompadouriană, cu toată originea ei mic burgheză.

Prin anul 1923, pe Calea Victoriei, într-una din plimbările mele obișnuite, la orele de amiază, pe acest corso al Bucureștiului, am fost izbit la vederea unei femei înalte, de o statură plină, asemenea muzelor lui Rubens, cu părul roșcat, cu pistrui pronunțați pe față și cu ochii verzi, trăsături care, toate laolaltă, grație mâinii măiestre a creatorului, întruchipau farmecul feminin care atrage puternic din prima clipă sexul celălalt. Rețin și astăzi această primă impresie a mea, pe

care am completat-o cu celelalte de mai târziu, din întâlnirile aproape zilnice cu frumoasa necunoscută cu ocazia plimbărilor de la amiază de pe Calea Victoriei. [...]

Ea pășea întotdeauna plină de demnitate, privind de obicei înainte și asta mă îndârjea, iar hotărârile mele de a satisface curiozitatea capricioasă care mă cuprindea se opintea la gândul că totul este regizat de arta unei cochete din lumea mare, care nu se mulțumește numai cu micile vânturi. Și am apelat atunci la secretarul meu, care mă însoțea mereu în aceste plimbări, ca să-i stabilească identitatea; iar acesta i-a pierdut urma, și eu, trebuind să mă întorc acasă în Ardeal pentru un timp mai îndelungat, am păstrat doar senzația puternică a scurtelor schimburi de priviri, joc șăgalnic al ochilor care revărsau asupra ambelor suflete acel tainic fluid care le apropie irezistibil.

Am petrecut câteva săptămâni la moșia mea de la țară și, în liniștea aceea a înserărilor petrecute în grădină, amintirea ei din când în când mă urmărea.

Într-o bună zi, revenind acasă de la un domn dintr-un orașel din apropiere, soția mea mă întâmpină spunându-mi cu un zâmbet prietenesc că mă așteaptă pe birou o scrisoare care „pare să fie interesantă” [...]

Începe cu: *Mon cher ami* și [...] cuprinde vreo opt pagini scrise la diferite intervale de timp, cu noi și noi începuturi, ca de pildă: «E noapte, e ora două, somnul mă cuprinde...», «Îmi lipsesc privirile pe care le prindeam în plimbările noastre pe Cale...», având deci scrisoarea o notă sentimentală, iar semnătura era un pseudonim: «*Elle*» - adică ea [Madame Lupescu]. [...]

Nota fundamentală de frivolitate a caracterului lui [Carol] și lipsa totală de coeziune morală, colaborând cu farmecul feminin pe care-l degaja această Messalină modernă, au trebuit să ducă fatal la acel deznodământ cunoscut, de părăsire a soției, copilului și tronului de dragul unei frumuseți pistruite.

În sfârșit, reconstituind figura ei interesantă și tot ceea ce radia din primul moment spre celălalt sex – vorbesc din propria mea experiență –, putem constata cu toată obiectivitatea că tot acel deznodământ a fost dirijat, după cum este încă și astăzi [1947], de această femeie fatală, și nicidecum de către partenerul ei, lipsit, în definitiv, de o veritabilă fermitate bărbătească, cu toate înșelătoarele lui extravagante virile; se poate chiar ca aceste extravagante să fi contribuit la completa lui decădere morală. [...]

De fapt, în toți pașii săi, «Domnița» s-a dovedit a fi deșteaptă, viclenă și plină de inițiativă, apucând cu ambele mâini cârma acestui concubinaj regal. [...] Ea avea în atitudinea ei, precum și în felul ei de a-și pune în evidență tot ceea ce atrage, calități pe care, hotărât, le avea. A trece pe lângă o astfel de apariție feminină fără s-o remarci ar fi însemnat să-ți dai ție însuși un certificat de lipsă de inițiativă și de fantezie, fantezie care ne colorează viața și ne-o face atât de plăcută”⁶⁷.

Dar să urmărim șirul evenimentelor după plecarea din țară a prințului Carol care a participat la funeraliile de la Londra din ziua de 27 noiembrie 1925. Imediat după terminarea ceremonialului de la Londra, Carol s-a grăbit să ia ferryboat-ul până la Calais, apoi trenul și în Gara de Nord din Paris s-a grăbit în brațele Elenei Lupescu care îl aștepta. Nu i-a fost greu acesteia să îl convingă să renunțe la tron, putând să îl păstreze astfel doar pentru ea. Sigur că în final, doar pasiunea de nestăpânit a lui Carol i-a determinat gestul.

După cum notează chiar Elena Lupescu, „au început să circule zvonurile cele mai fantastice. S-au făcut rapoarte și s-au trimis în România, în care se arăta că eu și Carol trăiam o viață degrada-

Carol al II-lea și Regina Maria la Grădina Botanică din Cluj (1930)

toare. De la București seoseau muștrări atât de aspre, de o nedreptate atât de evidentă, încât Carol s-a infuriat și s-a gândit că poate ar fi mai bine să renunțe la drepturile pe care le aveam prin nașterea sa.

Sentimentele unuia față de altul au devenit și mai puternice și mai dulci, datorită tocmai acestor întristări și necazuri. Cu cât Carol avea neajunsuri mai multe, cu atât simțeam mai mult că are nevoie de mine. Asprimea muștrărilor, care seoseau din România, era tot mai mare și aceasta sporea furia lui Carol, care pe neașteptate a părăsit Parisul, plecând la Milano. [...]

Urmându-l la Milano, n-am făcut-o cu altă intenție decât aceea de a-l îngriji cu toată dragostea mea. Am tras la un hotel și Carol a venit și dânsul la același hotel, arătându-se vesel și mulgumit că am venit.

Am rămas ascunsă, însă prințul mai ieșea câte o dată. Oriunde se ducea se găseau emisari români, care făceau fel [de fel] de planuri, spre a-l supăra și a-l jigni, ne făceau viața nenorocită. Spionajul devenise atât de periculos, încât am curmat sederea la Milano și am plecat la Veneția”⁶⁸.

La 12 decembrie 1925 de la Veneția, prințul Carol a expediat regelui Ferdinand, o scrisoare prin care își anunță a treia renunțare la drepturile sale de prinț moștenitor:

„Veneția, 12 Decembrie 1925
SIRE,

Vă rog ca prin această declarație să primiți ca să renunț la toate drepturile mele de Principe Moștenitor al României.

Conform Statutului Familiei Regale, rog pe Majestatea Voastră de a-și da înalta sa aprobare acestei hotărâri irevocabile.

Totodată, spre a nu produce un neajuns în viitor, să dați Înalțului Majestații Voastre ordin ca să fiu șters dintre membri Familiei Domnitoare a României și să mi se acorde un nume sub care îmi voi alcătui o nouă stare civilă.

Prin aceasta declar că nu voi avea nici o pretenție asupra drepturilor mele la care am renunțat de bună voie și mă angajez pentru liniștea tuturor, să nu mă mai întorc în țară timp de 10 ani, fără a fi chemat de cei în drept și fără autorizația Suveranului.

CAROL, Principe al României”⁶⁹

Vestea a produs, după cum nota prințul Nicolae, „o năpastă pentru noi toți cât și pentru

gară". Perechea Carol Caraiman – Elena Lupescu a fost bombardată cu nenumărate telegrame și scrisori, emisari regali cu misiunea de a-l aduce înapoi în țară pe Carol. „Totul însă este zadarnic. [...] Nici apelul adresat simțămintelor lui de tată, de fiu, de soț, de Prinț, de Coroană, de Militar, de Român, n-a avut nici un răsunet.

În tovărășia D-nei Wolf-Lupescu el rămâne în Italia¹⁰.

Pentru a-și întâri hotărârea, la 28 decembrie 1925, la Milano, Carol Caraiman îi înmânează lui C. Hiott, Ministrul Casei Regale, emisar al Regelui Ferdinand, a patra scrisoare de renunțare la tron. După cum notează prințul Nicolae, „părintșii și-au dat seama că, de data asta, a întins prea mult coarda și au hotărât să termine totul, odată pentru totdeauna, ținând seama de interesele țării”.

Regele Ferdinand a convocat Consiliul de Coroană care a acceptat decizia lui Carol și-a fost de acord cu numirea membrilor unei Regențe, până când Mihai va ajunge la majorat¹¹.

Renunțarea la tron a principelui Carol avea neîndoiește o semnificație deosebită. Ura „neîmpăcată... de apașă” nutrită de Carol, după mărturia lui C. Argetoianu, împotriva lui Ion I.C. Brătianu, căpătase treptat caracter politic, Carol recurgând tot mai mult, în căutarea unui suport, la idei și anturaje ce anunțau tendințele sale autoritare de mai târziu, dar care, în acea perioadă, erau expresia unei atitudini de frondă împotriva atotputerniciei Partidului Liberal și a șefului său.

La disensiunile cauzate de orientările din interior se adaugă cele de politică externă. Astfel, în timp ce politica oficială a guvernului liberal era călăuzită, în primul rând, spre Franța, tendințele anglofile ale lui Carol făceau o notă discordantă în planurile conducerii P.N. Liberal.

La 4 ianuarie 1926 a fost convocat Parlamentul pentru a confirma hotărârile Consiliului de Coroană. S-a acceptat renunțarea A.S. Principele Carol la succesiunea Tronului și la toate drepturile, titlurile și prerogativele regale.

La 27 martie 1926, liberalii, în frunte cu Ion I.C. Brătianu, împlinind legiuirii patru ani de guvernare, se retrag în opoziție. Succesiunea revine generalului Alexandru Averescu, deci Partidului Poporului, conform unei înțelegeri mai vechi cu Ion I. C. Brătianu, care a impus în noul guvern, ca ministru de Interne pe Octavian Goga! Sarcina lui O. Goga a fost una ingrată, deoarece el știa foarte bine că „întregul aparat al Siguranței Statului, jandarmeria, poliția, armata, toate erau în mâna liberalilor din opoziție!”¹²

În primăvara anului 1926, organele de informații și de urmărire românești și-au intensificat investigațiile și pe meleagurile pariziene unde se găseau Carol Caraiman cu Elena Lupescu, dar și Ioana Maria Valentina (Zizi) Lambrino cu fiul ei și al lui Carol, Mircea Grigore Lambrino. După cum notează Elena Lupescu, rememorând deplăsurile lor la Nisa, Monte Carlo, Biarritz, Cannes, „întotdeauna ochii iscoditori ne urmăreau și limbile viclene clevețeau”¹³.

S-au stabilit la Paris, într-o vilă la Neuilly pe Boulevardul Binneau nr. 146, „în fundul curții! și un zid de piatră desparte grădina din fața vilei cu trotuar, având o poartă de fier care se deschide pe un drum pietruit, care conduce la verandă.

Avem un salon, o bibliotecă, o sufragerie, toate la parter, cu bucătărie, cămară și celelalte dependințe, în partea dinapoi, pe unde se poate ieși în grădină și la garaj. La etaj avem 6 camere – apartamentul nu se deosebește cu nimic de camerele hotelurilor obișnuite, în care locuiesc călătorii comuni cu familiile lor [?!].

Carol primește lunar, din România, bani, venituri ale imobilelor, castelelor și moșilor sale, moștenite de la tatăl și unchiul său.¹⁴ (s.n. - Gh. I. B.)

Vizita regală (1930)

Carol Caraiman era un obiectiv principal al serviciului de informații de la București, care folosea agenți trimiși direct la Paris, dar și informatori de pe alte piste adiacente, pe lângă persoanele oficiale care îl căutau în mare secret și întrețineau raporturi strânse cu Carol Caraiman. În arhiva personală a Ministrului de Interne de atunci, Octavian Goga, s-au păstrat câteva rapoarte secrete privitoare la Carol Caraiman.

Unul din presupusele persoane implicate în activitatea de la Paris a prințului Carol Caraiman era avocatul clujean Aurel Leucutia, stabilit la București, Calea Victoriei 190, „membru al R.S.S.R., în calitate de președinte al comisiei centrale de atletism, aflată sub președinția A[lteței] S[ale] R[egale] Principelui Nicolae. Are ca secretar pe avocatul Liviu Iuga.

Locuiește împreună cu avocatul Bianu, având birou comun de avocatură pe Calea Victoriei 190, unde este și sediul Federației sportive.

Aurel Leucutia posedă pașaportul nr. 546.793 din 12 iulie 1926 eliberat de Prefectura Poliției Capitalei.

De la data eliberării pașaportului până în prezent a făcut mai multe voiajuri la Paris.

În prezent este plecat din țară tot la Paris, de vreo 2 săptămâni¹⁵. Pe verso, cu creion roșu, Octavian Goga a notat: „Pr[incipelui] Carol”¹⁵.

În a doua jumătate a anului 1926, la Paris, Carol Caraiman era nevoit să înfrunte la tribunal atacurile și scandalurile publice declanșate de Zizi Lambrino care dorea să obțină noi despăgubiri materiale pentru ea și fiul ei și al lui Carol, ca urmare a divorțului și a obligației asumate de a părăsi țara împreună cu copilul Mircea Grigore.

Prin intermediul Legației României la Paris, Carol Caraiman solicită ajutorul guvernului României. Ministrul de Interne, Octavian Goga (cu știința primului ministru, generalul Al. Averescu), trimite la Paris pe inspectorul general din minister, C.D. Costescu, care, la 10 noiembrie 1926, sosește la Paris, cazat fiind la Adelph Hotel, 4 Rue Taitrout, Boul. Les Italiens.

La 15 noiembrie 1926, C.D. Costescu expediază primul raport secret către ministrul de Interne al României, Octavian Goga: „A doua zi după ce am sosit la Paris m-am prezentat A[lteței] Sale [Carol]. M[-]ja primit imediat, comunicându-mi

că m[-]ja chemat după cum V-am raportat pentru procesul ce-l are cu Dna Lambrino la 17 nov[embrie] miercuri. Mi[-]ja comunicat că întrucât eu am fost la Paris când a izbucnit acest șantaj și am fost în legătură cu avocații Săi, este bine să fiu aici, mai ales că cunosc afacerea cu Dna Lambrino încă de la Odessa când i[-]am adus în țară [pe Carol și pe Zizi, n.n.- Gh. I. B.], apoi când la ea acasă i s-au înmănat primii bani de către Prințul Știrbey cu care am fost împreună la ea acasă în str. Domnița Anastasia, și că eventual ași putea fi chemat să dau relațiuni.

L-am găsit [pe Carol], instalat tot în casa închiriată în Bd. Binneau 126 Neuilly s. Seine – stă tot împreună cu Dna Lupescu pe care am văzut[-]o de asemenea.

Am luat contact cu avocații Săi, Dl Boncour [Joseph Paul (1875-1971), jurist, diplomat și om politic francez. Fondatorul Uniunii Socialiste Republicane (1931), ministru de Război (1932), ministru de Externe (1932-1934); prim-ministru (1932-1933), din nou ministru de Externe (martie-aprilie 1938)] și Denisot, ei ne asigură că față de pretențiunile nejustificate ale Dnei Lambrino, nu se poate ca justiția franceză să nu ne dea câștig – cred Domnule Ministru că chestiunea nu se va dezbăta în fond și că de la început se va declara incompetența.

Imediat ce se va soluționa chestiunea Vă voi telefona.

Țin să Vă aduc la cunoștință că aici am aflat că Dna Lambrino nu se va da bătută, dacă a văzut că nu i[-]ja mers chestia asta, ea intenționează, se zice că chiar își scrie memoriile, pe care le va încredința unei agenții de publicitate sau editor american spre a le publica acolo. În aceste note pot spune de un alt șantaj, spunea ea că va denunța publicului anumite intimități de la Curtea Noastră Regală, cari spun[e] ea va avea efectul dorit, dacă cu asta nu i[-]ja mers. Mi[-]ja confirmat asta chiar A[lteței] Sa – o știe și mi[-]ja spus chiar să Vă scriu. În curând vă voi comunica detalii în această chestiune, căci spune ea [Zizi] are chiar un ziarist cu care lucrează și le și scrie la mașină cu două dactilografe.

Am constatat că A[lteței] Sa este în strânse legături cu legația [Română] la Paris] prin dnii Consul Ianculescu căruia i[-]ja botezat un copil și

cu secretarul Gebleescu care îi face legătura cu Dl. Ministru Diamandy [Constantin, diplomat, ministru Românii la Roma (1911-1913), la Paris (după 1918), n.n. - Gh. I.B.].

Bogdan [George de la Iași, vărul Elenei Lupescu], care scrie că acesta „a căzut victimă unui complot drăcesc, în scopul de a fi discreditat Carol. Bogdan trăia de câțiva vreme la Paris, și – bineînțeles – era totdeauna bine venit, la noi în casă. Și atunci, dușmanii, cu dovezi false, cum că vărul meu se ocupa cu falsificarea de pașapoarte și vize false, ca să înlesnească trecerea românilor în Canada.

A fost arestat, dar în ziua următoare a trebuit să fie eliberat, cu scuze din partea poliției, căci «dovezile» aduse nu se puteau confirma.

Astfel complotul a fost zădărnici, însă complotiștii au putut să se folosească de publicitatea afacerii cu arestul, spre a susține că Prințul Carol duce o viață nevrednică de un Prinț și că stă în legătură cu escrocii¹⁶, n.n. - Gh. I.B.] Tot vine însă foarte rar, I[-]a cam îndepărtat, Mircea [un alt personaj din anturajul parizian al prințului Carol Caraiman, n.n. - Gh.I.B.] este în legătură directă cu Boncour avocatul principal și prin care și I[-]a procurat.

În curând Vă voi raporta Domnule Ministru ce voi mai afla în chestiunea noului șantaj, precum și starea de fapt de aici.

Primiți, Vă rog respectuoasele mele salutări
Inspector General
Costescu¹⁷

Într-adevăr, la 20 noiembrie, inspectorul Costescu trimite ministrului O. Goga o nouă înfărmare în care arată, printre altele, că „cu puțin înainte de data procesului, Dna Zizi Lambrino și cu ai Săi au căutat a-i face Prințului toate șecanele și amenințările posibile, astfel fi trimitea vorbă că îi va face scandal în stradă ori și unde îl va întâlni că îi va asvârli cu vitriol în față, că îl va otrăvi și câte altele.

El care nici o dată nu a știut ce înseamnă astfel de proceduri, nu le-ar fi dat nici o importanță, însă ea Dna Lupescu mai obișnuită cu așa ceva (n.n. - Gh. I. B.) I[-]a speriat și și I[-]a luat toate măsurile. Nimenea nu mai poate intra la El până ce la cheul nu vine să deschiză poarta ce este închisă cu cheia, după ce se prezintă cartea de vizită pe care o duce sus și apoi se poate intra.

Prefectura Poliției de aici i[-]a pus pază de zi și de noapte, pază pe care am găsit I[-]o la sosirea mea aici și care se mai menține și azi.

Zilnic dna Lambrino fie în compania mamei sale, fie cu copilul de mână ori cu Dl. Ruso trec prin poarta Lui, se opresc și arată cu mâna la geamuri și dacă cumva simte că iese cu automobilul Dna Lambrino oprește lumea, le spune toată istoria cine este El și ea, îl urmărește prin magazine și ori și unde-L găsește, nu-L slăbește de loc. [...]

Prințul mi[-]a confirmat I[-]o singur și mi[-]a pus în vedere să așteptăm mai întâi dare[a] sentinței în procesul recent și imediat să plec la București să mă prezint Domniei Voastre special din partea Sa cu rugămintea Sa ca Domnia Voastră să faceți tot posibilul întru cât acu este vorba și de Majestatea Lor, să ne punem în posesia scrisorilor ce le are [Zizi] și a publicațiilor scrise, și mi[-]a precizat că ar fi cazul să se intervină de la Stat la Stat pentru a i se face o percheziție [Zizi-ei Lambrino] și a fi declarată apoi ca îndesirabilă în Franța. Mi-a spus să vin repede în țară spre a nu se perde vremea, ca să nu aibă timpul să încredințeze scrisorile ori manuscrisele oricui amator american ori altul doritor de astfel de știri de senzație. (s.n. - Gh. I. B.).

Ține foarte mult la asta și mi[-]a ordonat să Vă anunț urgent.

Din cele de mai sus arătate Domnule Ministru și din ce am observat aici la El pot să vă afirm

că are intenția de a se stabili pentru mai multă vreme aici, nimica nu văd care ar trăda că are intenția sau să plece ori unde, casa Lui încă nu este complet amenajată, așteaptă lucruri încă să i se facă, mobilă nu este completă, o are comandată, vedeți că acestea sunt semne de stat pe loc, nu de plecat. Tot timpul de la plecare a stat aici cu o singură excepție, a fost cu auto I[-]ul cu Dna Lupescu, la St. Jean de Luse lângă Biaritz, dată la care cred că I[-]a scris că va încerca să vie în țară. (s.n. - G.I.B.)

Este exclus domnul Ministru, cred și sunt sigur că nu se gândește la acest gest, toate sunt svonuri lansate de anumite persoane cari pretind că ar fi venit în contact cu el, sau de către agențiile Austriace ori Italiene amatoare de știri de senzație¹⁸.

În afara mesagerilor, a oamenilor de legătură ocazionali ce treceau prin Paris, Carol Caraiman era urmărit îndeaproape de agenți speciali ai serviciilor române de informații pendinte de Ministerul de Interne, căutându-se recrutarea a noi agenți eficienți. În arhiva Ministrului de Interne, Octavian Goga, s-a găsit fișa întocmită la Președinția Consiliului de Miniștri, la 13 decembrie 1926, pentru maiorul Drăghici, „din rezerva artileriei“, despre care se notează că este: „Inteligent, însă neproductiv. Multă prezență de spirit. Abil, ușor se poate degaja dintr-o situație grea. Oportunist și profitor. A dus o viață largă, cu mijloace necunoscute. Dorința de a trăi cât mai în larg și lipsa unei asemenea perspective în armată, a fost una din cauzele cari l-au hotărât să părăsească oștirea. Un pătimăș jucător de cărți. Duce o intensă viață de club. Norocos la joc. Câștigul din cărți constituie un mijloc de existență. Fizic deosebit. A știut să pună în valoare această calitate pentru a obține o viață mai îmbelșugată.

A fost însurat cu Dna Elvira Popescu, artistă [Popescu Elvira, născută la 10 mai 1896 la București. Actriță franceză. Studiile: Conservatorul de artă dramatică din București. La 16 ani debutează pe scenă și în film. Din 1923 se stabilește la Paris, unde își continuă cu succes cariera artistică, încă aproape o jumătate de veac, devenind „une grande dame“ a teatrului francez. În anii 1926-1930, în Franța, se afla în anturajul lui Carol Caraiman și Elena Lupescu. n.n. - Gh.I.B.]

Agreeabil în relațiile moderne.
13.XII.1926

Rezoluția Președintelui Consiliului de Miniștri, generalul Al. Averescu: „Ar fi imprudent a se da o misiune de încredere.

Al. Averescu¹⁹
Un raport secret, este trimis de la Paris în noiembrie 1926, cu mențiunea: „Informațiuni precise fără nici o rezervă“.

Agentul transmite că: „Victor Ianculescu, consulul de la Legația noastră este aproape zilnic în relațiuni directe cu prințul [Carol], căruia îi comunică ziare românești.

Vinerea trecută a fost acolo Bogdan ca să-i dea Neamul Românesc și Politică în care apăruse declarațiunile lui Iorga favorabile prințului.

Consulul Ianculescu este protejatul și omul de încredere a lui Iorga. Deducțiunile rămân de făcut.

Prințul are intenția să plece în voiaj (știri comunicată lui Ianculescu de către Bogdan, la telefon, și auzită de mine).

Supravegherea vilei prințului este extrem de grea. Bulevardul este larg, vizibilitatea întinsă și aproape pustiu.

Timpul meu este redus ca și mijloacele, care se mărginesc la tramvai.

Aștept instrucțiuni în privința necesității imperioase sau nu a unei supravegheri mai strânse.

[semnătură indescifrabilă]

4 bis rue de Réséservions

Paris XVI

Emanuel Schachman a fost angajat corespondent la București de către *Petit Parisien*. Are instrucțiuni să telegrafeze ziarului în mod convingător despre situația politică în legătură cu boala regelui.²⁰

La 22 noiembrie 1926, C.D. Costescu raportează printr-o corespondență de la Paris că știu cele ce observ aici, [Carol] nu are aerul a[-]i arde de vreo aventură – atâta timp cât stă împreună cu D. Lupescu este exclus a se gândi la așa ceva, îl ține bine de picior, nu vroște a[-]l scăpa. (s.n. - G.I.B.)

Automobilul nu are căci i I[-]a ciocnit tramvaiul, i[-]a deplasat cu totul caroseria și îl are în reparație la „Hispano-Suiza“, continuă încă a se ocupa cu completarea gospodăriei sale, deci cred că toate acestea sunt semne că se gândește să se așeze pentru moment și nici cu aeroplanul nu ar putea face vre[-]o surpriză [de a se întoarce înapoi în țară n.n. - G.I.B.] cursele fiind suspendate. (s.n. - G.I.B.) [...]

În chestiunea celor publicate azi în ziarul de aici de la Londra s[-]a cerut relațiuni urgente de către agențiile americane, întrebând textual dacă este adevărat că de la București a fost expediată o brigadă de detectivi pentru a[-]l supraveghea și împiedica să plece din Franța în țară. [s.n. - G.I.B.], asta I[-]a amărât tare, este furios spunând cum de este posibil să se dea crezare unor astfel de svonuri²¹.

Și cât de adevărate se vor dovedi aceste svonuri peste puțină vreme, în vara anului 1930. Până atunci însă multe evenimente se vor succede în Franța și în România, legate de acțiunile acestui vlăstar Domnesc, prințul Carol Caraiman.

Note

1. ELENA LUPESCU, *Memorii*, Editura „Jurnal de București“, f.a., p. 8
2. Z. ORNEA, *Între hedonism și patologii*, în *Dilema*, an VI, nr. 264, 20-26 februarie 1998, p. 10.
3. Prințul NICOLAE DE HOHENZOLLERN, *În umbra coroanei României*, Editura Moldova, 1991, p. 53.
4. ZAHARIA BOILĂ, *Memorii*, p. 181 (în manuscris).
5. N. IORGA, *Supt trei regi*, București, 1932, p. 396.
6. Prințul NICOLAE, *op. cit.*, p. 50-51.
7. PETRU GROZA, *Adio lumii vechi! Memorii*, București, Compania, 2003, p. 411-414, 435-436.
8. ELENA LUPESCU, *op. cit.*, p. 8-11.
9. *Acte și corespondență relative la renunțările la tron ale fostului principe moștenitor*. Cu reproduceri fotografice de pe originale, în anexe. (1918-1919-1925), f.a., f.e., p. 15-16. [În continuare *Acte...*] Pentru amănunt privind perioada frământată a Casei Regale a României în perioada primilor ani ai autoexilului lui Carol Caraiman, vezi GHEORGHE I. BODEA, *Viața lui Carol al II-lea – destinul unui pribeg*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.
10. *Acte...*, p. 16.
11. Prințul NICOLAE, *op. cit.*, p. 52-53.
12. PETRU GROZA, *op. cit.*, p. 400.
13. ELENA LUPESCU, *op. cit.*, p. 12-13.
14. IDEM, p. 14-16.
15. Muzeul memorial „Octavian Goga“, Ciucea. Cota D-2080. [În continuare M.m. O.G., Ciucea, Cota D...]
16. ELENA LUPESCU, *op. cit.*, p. 21.
17. M.m. O.G., Ciucea, Cota D-757.
18. IDEM, Cota D-758.
19. IDEM, Cota D-691.
20. IDEM, Cota D-4566.
21. IDEM, cota D-759.

Suveranii României și Universitatea din Cluj

■ Ioan Ciupea

În iunie 1937, în împrejurări mai jos detaliate, profesorul Iuliu Moldovan rostea un adevăr relevant pentru mentalitățile românilor ardeleni: „În amintirea ardelenilor stăruie din vremuri de înaintea războiului, o imagine scumpă: chipul unui tânăr și mândru dorobanș, îmbrăcat în strămoșească straie românească și întruchipând – o știam cu toții – cele mai de seamă însușiri ale minții și sufletului. Era prințul Carol cel iubit, asupra căruia poporul român din Ardeal își concentra înduioșat toată dragostea, toată nădejdea și toată încrederea. În sufletul nostru stăruia tot mai insistent o dorință fierbinte: ca neamul nostru să-și afle odată ieșirea din tulburătoarea desordine spirituală, care îi primejduiește evoluția, să se trezească la rosturile sale românești, având înaintea ochilor, ca ideal un mândru luptător, tare în voință și credință, cu însușiri strălucite de român și respectuos față de tradiția strămoșească, îndrumătoare și protectoare a firii etnice românești”. Cultul „bunului Împărat”, o realitate atestată a mentalului românesc ardelean, cunoscuse o oarecare erodare în a doua parte a secolului XIX, imaginii monarhului de la Viena substituindu-se aceea a regelor de la București. Nu este deloc surprinzătoare acea formulă de urare recomandată românilor în manifestul premergător sosirii trupelor române la Cluj, în 24 decembrie 1918: „Ură, Împăratul românilor Ferdinand!”. În turneul efectuat în mai-iunie 1919 de Regele Ferdinand și Regina Maria, în care și Clujul a fost un punct important pe traseul pornit din nordul spre sudul Ardealului, de asemenea nu a lipsit acest mod de manifestare în care poate fi regăsit și acest substrat remanent. În februarie 1920, cu ocazia serbărilor inaugurale ale Universității din Cluj, proaspătul lector universitar de limbă franceză venit din Vechiul Regat, George Oprescu, remarcă: „Toți câți nu putuseră lua parte la serbările din Aulă și la banchet, câți nu avuseră ocazia a-și manifesta sentimentele față de suverani, se agită dominați de

unica dorință de a-și striga dragostea și credința. Poporul român din Ardeal, profund dinastic, care în tot cursul istoriei sale arătase așa de duioasă și filială iubire Împăratului – atât de puțin pricepător și demn de acest sentiment – , acum că și-a găsit pe adevăratul „Împărat” este ca îmbătat de bucurie. Grupuri după grupuri defilează cu torțe în fața ferestrei regale”.

Trei au fost momentele în care prezența la Cluj a suveranilor țării a avut ca obiectiv central Universitatea. Primul dintre acestea, 31 ianuarie-2 februarie 1920, a fost prilegiul de festivități inaugurale ale înaltei școli clujene ce-și începuse cursurile în 3 noiembrie 1919. În dimineața zilei de 1 februarie, intrarea în Aula Magna a Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, însoțită de membri ai familiei, a fost trăită vibrant: „În acel moment toată istoria noastră plină de nenorociri, dar și de o îndărătnică vitalitate, ne vine în minte. Pentru ca să trăim noi, umilii urmași ai marilor înaintași, aceste clipe supreme, a suferit și s-a răstignit de atâtea ori neamul nostru, dar a înviat mai mândru ca oricând, ca să-și spună cuvântul lui în rostul politic și cultural al lumii”. În această atmosferă, dr. Valeriu Branște, șeful Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice din Consiliul Dirigent, prezidează solemnitatea și invită profesorii la depunerea jurământului în fața Regelui. Înălții ierarhii ai celor două biserici românești, mitropolii de București și Blaj, au binecuvântat asistența.

Cuvântul Regelui a fost cu adevărat pe măsura marii clipe: „Ca un curat prinos al inimilor noastre recunoscătoare, ridice-se dar, duioasă și smerită, închinăciunea noastră către vestitorii, înaintemergătorii și făuritorii acestei zile de glorie; către slăviți și din veac adormiți mucenici ai neamului acestuia, știuți și neștiuți, mari și mărunți, ca și către acest nemuritor sobor de morți ai războiului din urmă. Căci dacă bucuria de astăzi e numai a noastră, a celor rămași, meritul e al lor, al celor duși, al tuturor; de la Mihai, izbăvitorul dintru-n-

ceput, de la marii ostași ai gândului și faptei românești de aici, străjeri neadormiți ai limbii și ai legii, până la cel de pe urmă cioban și plugar sărac, cari au păstrat cu îndărătnicie patrimoniul național, toți, dar absolut toți, au partea lor în opera de astăzi, în strălucita minune a României Mari, în hotarele Daciei Traiane, pe cari nu le-a fost hărăzit s-o vadă, dar care, fără truda și jertfa lor de fiecare clipă, n-ar fi fost cu putință.

Când viteza Mea armată s-a aruncat peste munte, ea a putut găsi astfel în energia poporației și în conștiința ei de neam sprijinul moral necesar birușii; iar când pe urma oștilor birușoare au descălecat dascălii și cărturarii regatului Meu, ei au aflat nestinsă vatra de foc sacru pe care românimia ardeleană – vestală credincioasă – îl păstrase prin veacuri.

Cuvine-se dar, cu adevărat, să-i unim pe toți în aceeași binecuvântare astăzi, împreună cu vitejii, cari cu sângele lor generos, au scris și pecetluit, după datină, hrisovul stăpânirii noastre veșnice prin aceste mândre ținuturi. Binecuvântat și slăvit în veac fie numele lor!

Rod al aceluiași străduință e și Universitatea română, pe care o inaugurăm astăzi, aici. ...

Ieri încă, datoria către neamul românesc era deslușită: înfăptuirea unității naționale. Astăzi, prin mărirea teritoriului și prin înglobarea în Statul român a unui însemnat număr de cetățeni, cari, aparținând altor neamuri, reclamă dreptul de a trăi pe pământul care i-a născut, problemele politice, sociale și economice au crescut mult și în aceeași măsură s-au înmulțit îndatoririle tuturor aceluia cari sunt chemați a juca un rol în viața statului.

Nu numai după forța brută sau după numărul baionetelor, nici după întinderea teritoriului, se măsoară puterea unui stat modern, ci mai cu seamă după gradul culturii sale intelectuale.

Prin știință și lumină putem numai întări prezentul și pregăti temelile unui viitor rodnic... Cuvântul Universitate – *Omnium scientiarum universitas* – ne spune menirea ei. ... Astfel apare în viața statului Universitatea în puterea rolului ei atât de înalt, atât de nobil, nu de a scoate un număr cât mai mare de titrați – nu cantitatea, ci calitatea este factorul important – ci de a forma generații de oameni de caracter, însuflețiți de vederi largi, pătrunși de iubire de patrie și de dragoste de învățătură și de muncă, dornici de a pune energia și capitalul lor de știință în slujba acestei țări.

Am ferma convingere că tânăra Universitate română, ai cărei nași suntem astăzi, va ști să răspundă tuturor așteptărilor mele. ...

Vivat, crescat, floreat alma mater Clusensis ad scientiae honorem Patriaeque salutem!“

Discursul rectorului Sextil Pușcariu a reliefat dimensiunile operi de organizare a Universității românești, guvernată de alte principii decât cele ale vechii instituții. În acest sens a spus și că: „Am găsit aici, o mărturisim, edificii și colecțiuni mai frumoase și mai bogate decât ne așteptam după rezultatele pe cari Universitatea maghiară din Cluj le dăduse științei în jumătatea de veac a existenței sale [înființată în anul 1872]. După ce ne-am așezat însă în aceste seminarii cu fotolii de piele și în instituturile pompoase, am recunoscut în curând că înaintașii noștri au făcut ca negustorii cari își așează toată marfa lor în vitrină. Nu trebuințele reale ale învățământului erau satisfăcute aici în primul loc și mai ales nu trebuințele cercetării în legătură cu caracterul specific al Ardealului, ci ideea de maghiarizare prin Universitate era pusă în planul întâi al preocupărilor”. După considerații privind concepția care a tutelat organizarea și aceea care trebuia să stea în continuare la temelie noii înalte școli clujene,

Cortegiul regal pe podul de la str. Doja (1930)

Decernarea titlului Doctor Honoris Causa (1937)

profesorul Sextil Pușcariu a subliniat: „Universitatea trebuie pusă la adăpostul fluctuațiilor politice, cărora în mod fatal e supusă cât timp depinde prea mult de ministere. Cel ce poate judeca trebuințele reale ale ei este Senatul universitar, compus din oameni de știință, reprezentanți aleși ai tuturor facultăților, iar nu de un funcționar din minister ... Universitatea trebuie dotată cu o avere pe care să și-o chivernisească singură, după trebuințele ei reale și să i se dea o autonomie deplină în conducerea afacerilor ei interne. Exemplul Academiei Române, care astăzi cuprinde în sânul ei pe cei mai învățați fii ai neamului și are o stare materială înfloritoare, ne dovedește că lucrul acesta nu e numai posibil, ci este și practicabil“.

A vorbit și ministrul Instrucțiunii Publice, profesorul universitar Ion Borcea, în numele său și al guvernului României, după care au fost transmise mesajele reprezentanților diplomați ai SUA, Olandei, Italiei, Marii Britanii, Franței, Spaniei, Poloniei, Cehoslovaciei, Greciei, ale universităților din Paris, Lyon, Strasbourg și Nancy. Nicolae Iorga transmitea, în numele Academiei Române, că vede în întemeierea noului așezământ de înaltă cultură: „... nu numai o îmbogățire a mijloacelor de acțiune culturală pentru prezent, ci și cea mai puternică garanție pentru viitor“. Au urmat salutarile Universităților din Iași, București și Cernăuți și al studenților clujeni. Seara zilei de 1 februarie 1920 a fost rezervată reprezentației de gală de la Teatrul Național, unde a fost prezentată piesa „Poemul Unirii“, de Zaharia Bărsan, primul director al instituției. Spectacolul a continuat cu un bogat program de dansuri populare din provinciile unite cu Țara-Mamă, pregătit de Tiberiu Brediceanu cu participarea dansatorilor țărani veniți și ei la Cluj pentru a celebra momentul. Imnurile cântate de studenții pregătiți de directorul Conservatorului, Gheorghe Dima, au întregit pe străzile orașului atmosfera de mare sărbătoare. A doua zi, înălții oaspeți au vizitat institute, clinici și laboratoare ale Universității, iar la ora 11 au primit defilarea trupelor din garnizoana orașului. După amiază, în Aulă s-a desfășurat o ședință solemnă a Centrului studențesc, la care a fost prezent și prințul moștenitor Carol, cu participarea reprezentanților întregii studențime române, moment cu care serbările inaugurale ale Universității au luat sfârșit. Se impune a fi reținut și marele număr – peste 60 – de universități din Europa și America care au

trimis telegrame și scrisori de felicitare pe adresa noii lor surori clujene.

Dețasă de febrilitatea zilelor evocate mai sus, ca unul direct implicat în organizarea și desfășurarea lor, Sextil Pușcariu consemna, la puțină vreme după consumarea evenimentului: „Când se va scrie odată istoria vremurilor mari, ai căror contemporani suntem, se va releva, desigur, ca o faptă de mare importanță, înființarea Universității românești din Cluj, în chiar primul an al stăpânirii noastre în ținuturile strămoșești dintre Carpați și Tisa. ... Unificarea spre care tindem cu toții, în

cel mai nobil și înțeleptesc înțeles, de amalgamare sufletească și de ajutor dat din toată inima de la frate la frate, aici, la Universitate, s-a practicat întâia oară. „, iar referindu-se la momentul festivităților: „când au venit oaspeții, a primit fiecare la gară un plic în care erau toate invitațiile la banchete și serbări, cu indicarea locului în sală, cu indicarea locuinței, a restaurantului unde avea să ia dejunul, cu programul serbării etc. Astfel s-a ocolit ca să umble, ca la toate festivitățile noastre, lumea forfota, fără să știe unde șade, unde mănâncă, unde și la ce oră să apară, ce haină are să îmbrace etc. Nici o frecare, totul a mers strună. Numai așa a fost posibil ca programul, peste măsură de bogat, să nu apară încărcat, să fie ținut punctual și să decurgă fără obstacole“. Gazdele aveau conștiința faptului că: „Însemnătatea acestui lucru a fost mare. Nu numai că în fața ungarilor pânditori ne-am prezentat bine și în fața străinilor distinși care au venit ca oaspeți ne-am afirmat ca un element de ordine, ci în fața noastră înșine ne-am prezentat ca niște oameni ce putem,

dacă vrem, să ne prezentăm cu o organizație bună. Mă gândesc la nădejile ce le puneau în noi, ardelenii, la Unire, cei din Țară, nădejdi care acum au început să piară. Iată că de astădată s-a arătat că într-adevăr la noi, mai supuși disciplinei, e posibilă o muncă organizată. Studenții din Țară au venit gălăgioși, nemulțumiți, pretențioși, gata să facă gură, precum erau deprinși, și s-au întors încântați, domoliți, respectuoși. Seriozitatea ce au găsit-o aici i-a domolit, i-a făcut modești, însuflețirea noastră i-a captivat – nici o notă discordantă. ... Și iată că am ieșit bine, peste așteptare de bine“.

După mai bine de zece ani, în octombrie 1930, când au avut loc manifestările omagiale ale primului deceniu de activitate a Universității românești din Cluj, acestea au fost onorate de prezența Majestăților lor Regele Carol al II-lea și Regina-Mamă Maria și a Alteței Sale Regale, Principele Nicolae, a primului ministru G. G. Mironescu, a altor membri ai cabinetului, a fostului președinte al Consiliului Dirigent, din anii 1919-1920 și al Consiliului de Miniștri, din anii 1928-1930, Iuliu Maniu, a oficialităților locale și a numeroșilor invitați din țară și străinătate. După sosirea trenului regal, în dimineața zilei de 20 octombrie, cuvântul de bun venit a fost adresat de primarul Clujului, vechiul luptător național Teodor Mihali, care a evocat zilele de 1-2 februarie 1920, când Regele Ferdinand I și Regina Maria au onorat festivitățile inaugurale. A urmat, în triumf, drumul până la Universitate, unde un mare cor de studenți a intonat imnul regal, după care rectorii Emil Racoviță și Iuliu Hațieganu („cel vechi“ și „cel nou“) au condus înalții oaspeți în Aula Magna. După cuvântările rectorului Racoviță, a Regelui Carol al II-lea și a primului ministru, a profesorului Onisifor Ghibu, fostul secretar general al Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice din Consiliul Dirigent, a Președintelui Academiei Române, Ion Bîanu, au urmat salutarile universităților din Paris, București, Iași, Cernăuți, Academiei de Drept din Oradea, Școlii Politehnice din București, Politehnicii din Timișoara, Academiei Comerciale din Cluj, a delegațiilor de societăți științifice și studențesci. Asistentul Ion Breazu aducea salutul celor peste 3.000 de absolvenți care deja sporiseră „elita cea nouă a Ardealului“.

Trebuie notat și faptul că momente ale festivităților au fost transmise prin radio, iar celor peste 10.000 oameni ce se aflau în Piața Unirii le erau făcute cunoscute cuvântările protagoniștilor din Aulă prin intermediul a două mari „haut parleururi“, ascultate entuziașt de mulțime.

Universitatea „Regele Ferdinand I“ din Cluj a decernat primele titluri de Doctor Honoris Causa, facultățile prezentându-și propunerile: Facultatea de Litere și Filosofie, 1) Majestatea Sa Regina Maria; 2) Metodi Zavoral, Abatele Mănăstirii Strachow din Praga; 3) Matteo Bartoli, profesor la Universitatea din Torino; 4) Robert William Seton Watson (Scotus Viator), profesor la King's College din Londra; Facultatea de Științe, 1) Emmanuel de Martonne, profesor la Sorbona, Paris; Facultatea de Medicină, 1) Henry Roger, decanul onorat al Facultății de Medicină din Paris; Facultatea de Drept, 1) Auguste Felix Charles de Beaupoil, Conte de Saint-Aulaire, fost ambasador al Franței la București; 2) Henry Wickham Steed, profesor la Universitatea din Londra.

Prezența celor trei membri ai familiei regale a făcut ca, din rațiuni de ordin protocolar, să fie înlăturat tronul aurit rezervat monarhului, moștenit din vremea dinainte de 1918, locul lui fiind

luat de un podium pe care au fost instalate trei fotolii identice.

Primul rector al Universității din Cluj, profesorul Sextil Pușcariu, a prezentat raportul „Regina Maria, scriitor”, în care evocând numele lui Neagoe Basarab, al lui Dimitrie Cantemir și al Reginei Elisabeta – Carmen Sylva – „Doctor Honoris Causa a acestei Universități clujene dinainte de război“ [!] a făcut elogiul celei pe care o aprecia ca fiind „o vrednică urmașă a celor trei scriitori unși cu har domnesc“.

„Mai norocoasă decât surghiunitul Domn Dimitrie Cantemir, Măria Ta ai văzut «țara mică» întregindu-se cu acele «largi ținuturi nouă» ce așteaptă să fie și ele descrise de Aceea care, în 1918, scria președintelui Adunării de la Alba Iulia: «Aștept ziua cea mare când voi veni la voi, să văd falnicii voștri munți, izvoarele, câmpiile și căminurile voastre. Acuma atâția sunt copiii mei, că mi-i inima plină de nerăbdare să mi-i strâng la piep

Măria Ta,

Acești copii au așteptat secole multe glasul care-i chema cu atâta dragoste. Nesfârșită e deci recunoștința lor față de Aceea care privind pe ostașii tineri plecați să-și dezrobească frații, «a împărțășit credința lor și a fost părtașa suferințelor și zilelor grele». Serbarea de azi este, pentru Ardealul dezrobot, un prilej să-și manifeste, prin înalta sa instituție culturală, gratitudinea față de cei care i-au ajutat să-și ajungă idealul visat de părinți și de strămoși. Cui putea cu mai mult drept să-i ofere, în țara aceasta, cea mai înaltă distincție pe care o Universitate o poate da, decât Măriei Tale, care prin vorbă, faptă și scris ai contribuit în măsură atât de mare ca România să intre alături de apărătorii dreptății în războiul sfânt de dezrobire și să-l ducă la bun sfârșit? Cum putea să arate Universitatea Ferdinand I mai evident legăturile indisolubile care o unește cu Casa domnitoare și recunoștința vecinică ce o poartă marelui ei ctitor?

Domnule Rector,

Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj vă roagă s-o onorați proclamând întâiul ei Doctor Honoris Causa pe Majestatea Sa Regina Maria“.

După ce rectorul Emil Racoviță a rostit formula prin care declara acordarea înaltului titlu, a predat decanului Gheorghe Giuglea diploma, operă a pictorului Anastase Demian, ce a fost înmănată Majestății Sale Regina Maria.

Au urmat ceremoniile acordării distincției celorlalte șapte personalități amintite deja.

Raportori au fost: pentru Abatele Metodiu Zavoral – profesorul Gheorghe Bogdan-Duică, pentru Emmanuel de Martonne – profesorul Vasile Meruțiu, pentru Matteo Bartoli – profesorul Gheorghe Giuglea, pentru Auguste Felix Charles de Beauvoir, Conte de Saint-Aulaire – profesorul Petre Poruțiu, pentru Henry Roger – profesorul Ioan Drăgoiu, pentru Seton Watson – profesorul Silviu Dragomir și pentru Henry Wickham Steed – profesorul Romul Boilă.

Regele Carol al II-lea a decorat apoi profesorii ai Universității și s-a îndreptat însoțit de oaspeți și de gazde, printre mulțimile entuziaste, către Cercul Militar (fosta Clădire a Redutei – Muzeul Etnografic de astăzi) pentru masa oferită de Universitate. După amiază a fost rezervată manifestărilor sportive: un miniturneu cu participarea a patru echipe studentești de fotbal: „U“, „România“ din Cluj, „Politehnica“ Timișoara și „Sportul Studentesc“ București, ultima fiind și câștigătoarea. Au fost prezente și mult apreciate pe stadion evoluțiile formațiilor de „Șoimi ai Carpaților“, mișcare cultural-sportivă dezvoltată sub conducerea profesorului, viitor rector, Iuliu Hațieganu.

Seara a avut loc, tot la Cercul Militar, un banchet în cadrul căruia o vie emoție au produs cuvintele directorului Ministerial al Ardealului, profesor al Facultății de Drept de la Universitatea clujeană: „Cu 35 de ani în urmă, exact în ziua de 3/15 mai 1895, în această sală a fost chemat în judecată și condamnat un tânăr student român al Facultății de Drept din Cluj. Această condamnare nu mai emoționa pe atunci opinia publică din Ardeal pentru că nu era un caz izolat și pentru că venea după actul final al persecuției politice, care s-a întâmplat tot în această sală și s-a sfârșit cu condamnarea la închisoare a Comitetului Național Român.“

Majestate,

Acel tânăr student în Drept este identic cu cel căruia azi i s-a hărăzit neașteptata, și pentru el neuitata fericire de-a sta azi în fața Majestății Voastre și a cuvânta în numele Ardealului azi românesc, liber și triumfător. Dacă aș grăi cu mintea studentului de atunci aș cita versul studentesc: «O ierum, ierum, ierum/O quae mutatio rerum.»“

Numele vorbitorului: Valeriu Moldovan. 24 de ani mai târziu, murea într-o celulă a închisorii de la Sighet. Au ajuns acolo și mulți alți profesori clujeni, participanți la serbările evocate aici. «O ierum, ...»

Prima zi a manifestărilor avea să se încheie cu o reprezentație de gală la Operă. S-a cântat „Năpasta“, de Sabin Drăgoi, cu soliștii Aca de Barbu și George Folescu în prim plan.

A doua zi a fost rezervată solemnităților deschiderii anului universitar cu discursuri ale rectorului clujean, Regelui și ministrului Instrucțiunii Publice, Nicolae Costăchescu, după care au fost prezentate raportul anului universitar trecut de către rectorul Racoviță și discursul-program al noului rector, Iuliu Hațieganu. Medicinistul Petre Bruda s-a adresat asistenței din partea studenților. Profesorului Sextil Pușcariu i-a revenit onoarea de a susține lecția de deschidere, intitulată „Lingvistica modernă și evoluția ei“. Patriarhul României a anunțat o donație de 100.000 lei pentru Institutul de Istorie Națională, fondat în 1920 de către Regele Ferdinand I, fiind apoi vizitată Grădina Botanică, unde a fost organizată și o masă câmpenească.

Profesorului Emil Panaitescu, directorul Institutului de Studii Clasice, i-a revenit apoi misiunea de gazdă la inaugurarea Pinacotecii „Cioflec“ (în spațiile actualului Muzeu Național de Istorie a Transilvaniei), generoasa donație a colecției de lucrări de Grigorescu (25 lucrări), Luchian (19 lucrări) ș.a., fiind prezentată oaspeților de chiar Virgil Cioflec. Era a doua mare donație după aceea făcută Bibliotecii Universității de către moldoveanul Gheorghe Sion. A urmat o vizită la Muzeul Etnografic (atunci în Piața Mihai Viteazul), amfitrion fiind profesorul Romulus Vuia, apoi participarea la constituirea Asociației „Prietenii Universității din Cluj“, din partea clujenilor vorbind docentul Valeriu Bologa. Ultima vizită a prilejuit trecerea în revistă a realizărilor Universității în primul ei deceniu de activitate și a avut loc la Biblioteca Universității, unde o expoziție a prezentat principalele rezultate ale muncii vrednicilor slujitori ai catedrelor și institutelor.

Ziua de 13 iunie 1937 a fost, încă în epocă apreciată astfel, una dintre cele mai faste din istoria Universității clujene. A fost ziua în care au avut loc festivități inaugurale ale mai multor instituții de mare interes ale vieții comunității universitare. După primirea făcută și cuvintele de bun venit rostite la gara orașului de către profesorul universitar, prorector și primar al Clujului, Nicolae Drăganu, la orele 10 și jumătate, Regele Carol al II-lea a fost primit la Colegiul Academic, construit, în anii 1934-1936, după proiectul arhitectului Georges Cristinel. Senatul universitar, membrii căruia au îmbrăcat atunci pentru prima oară robele oficiale, prezidat de rectorul Florian Ștefănescu-Goangă, membri ai guvernului în frunte cu primul ministru Gheorghe Tătărescu, întreaga asistență au ascultat cu mare emoție corul Academiei de Muzică, condus de rectorul acesteia, maestrul Augustin Bena, intonând Imnul Regal, după ce suveranul și-a făcut apariția în sală. Episcopul ortodox Nicolae Colan a oficiat serviciul religios și sfințirea lăcașului inaugurat.

În cuvântul său, rectorul Universității a spus: „Dorința de veacuri a poporului român din Ardeal de a-și înălța un sanctuar al culturii sale naționale în aceste colțuri ale vechii Dacii Romane, a fost îndeplinită sub stăpânirea prea glorioasă și în veci neuitatului Nostru părinte, Regele Ferdinand I, întregitorul României. Ce bucurie

Carol al II-lea și Regina Maria la Grădina Botanică (1937)

imensă, ce entuziasm de nedescis a cuprins poporul român din aceste ținuturi, când Regele întregitor de țară, înconjurat de Augusta sa familie a venit să prezideze serbările de inaugurare ale acestei Universități. Toată suflarea românească își da seama atunci că acea înălțătoare ceremonie nu era o simplă sărbătoare școlară, ci actul solemn de o covârșitoare importanță istorică prin care națiunea română din Transilvania reintra, după o robie sufletească de veacuri, în drepturile sale la o cultură superioară națională. Prin acest act sărbătoreț întreaga națiune română își afirmă voința sa națională de a-și trăi viața ei proprie culturală și intelectuală, potrivit cu firea și geniul său. Ea făcea cunoscut lumii întregi hotărârea sa categorică de a fi stăpâna sufletească a Ardealului pe care războiul de eliberare ni-l dăduse în virtutea drepturilor noastre istorice și etnice, imprescriptibile și milenare. ... Se încheia astfel în mod fericit și definitiv un străvechi proces istoric și se desăvârșea consolidarea noastră culturală, ca o urmare firească a operei de întregire a neamului, pe care avântul militar și înțelepciunea conducătorilor politici ai românilor de pretutindeni o înfăptuiseră militărește și politicește. Au urmat apoi o înșirare a principalelor contribuții științifice și culturale ale școlii clujene și de considerații ale rectorului privitoare la rolul Universității în contextul realităților prezente și de perspectivă ale provinciei și țării. După mesajul studențimii clujene rostit de reprezentantul acesteia, Nicolae Mihăilă, Regele Carol al II-lea a răspuns printr-un cuvânt inaugural care a precedat momentul de vârf al solemnităților programate, conferirea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din Cluj suveranului României. Desfășurată în aceeași sală mare a Colegiului Academic, care primise numele Regelui țării, ceremonia a avut ca vorbitori pe profesorul Silviu Dragomir, raportor din partea Facultății de Litere și Filosofie, pe decanul Facultății, profesorul Nicolae Drăganu, care a prezentat Senatului propunerea Facultății de Litere și pe rectorul Florian Ștefănescu-Goangă, care a citit aprobarea Senatului și textul diplomei conferite.

În cuvântul primului ministru Gheorghe Tătărescu, solemnitatea acordării înaltului titlu era apreciată drept un suprem act de recunoștință al celui mai prestigios așezământ de cultură al Ardealului față de suveranul României, supranumit în epocă „Voevod al culturii române”, sprijinitor și patron a numeroase inițiative culturale-științifice, artistice și sportive.

Regele Carol al II-lea a reliefat în discursul său coordonatele activității sale pe tărâmul social-cultural și artistic, operă de care era mândru și hotărât să o continue, convins fiind că „Baza culturii românești este ceea ce putem culege din chiar sufletul neamului nostru. Virtutele cari veacuri de-a rândul ne-au păstrat neclintit neamul pe aceste plaiuri sunt chiar virtuțile de căpetenie ce se cer pentru înfăptuirea unei opere științifice: răbdarea și credința în izbândă. La aceasta trebuie noi, generația nouă, să adăugăm încă o virtute: credința în muncă, - fiindcă fără ea, orice încercare de a face o operă utilă și temeinică este zadarnică.” [Cuvântările Regelui Carol al II-lea, a primului ministru și a rectorului au fost înregistrate pe discuri de către Societatea Națională de Radio și oferite Universității. Un set de discuri este expus în Muzeul Universității din Cluj.]

A urmat o manifestare de omagiere a suveranului României venită din partea reprezentanților „Ardealului Cultural”: Mitropolitul ortodox Ni-

*Rectorul Florian Ștefănescu-Goangă
dă citire „Hotărârii Senatului” și
„Diplomei de preemție a titlului de
Doctor Honoris Causa”
regelui Carol al II-lea (1937)*

colae Bălan, Mitropolitul greco-catolic Alexandru Nicolescu, profesorul Iuliu Moldovan, președintele Astrei. După amiază, pe arena sportivă a orașului a avut loc manifestarea cultural-sportivă a străjerilor și Șoimilor Carpaților, deschisă de raportul prezentat de profesorul Iuliu Hațieganu și continuată de programul de coruri, exerciții sportive și dansuri populare, executate de formații de elevi și studenți din Cluj și de țărani din satele ardelene.

Au mai fost vizitate: Muzeul Etnografic al Ardealului (în clădirea actualului restaurant din, atunci, Parcul Bărnațiu), gazdă fiind profesorul Romulus Vuia, Muzeul Limbei Române (Institutul de Lingvistică, str. Emil Racoviță), gazdă - profesorul Sextil Pușcariu, Muzeul de Antichități (Institutul de Studii Clasice - actualul Muzeu Național de Istorie, str. Constantin Daicoviciu), gazdă - profesorul Teodor Naum, Institutul de Istorie Națională, (str. Napoca 11), gazdă - profesorul Ioan Lupăș și Muzeul Botanic, (Grădina Botanică), gazdă - profesorul Alexandru Borza. Vizita la căminele studențești, banchetul oferit de ministrul Educației Naționale, Constantin Angelescu, în saloanele Colegiului Academic și caldele manifestații studențești desfășurate în curtea și pe străzile alăturate au încheiat ziua.

Reținem din cuvântul ministrului Angelescu: „Universitatea din Cluj reprezintă pentru noi românii, ceva mai mult decât o mare instituție de înaltă învățătură. Ea este afirmarea noastră ca națiune de cultură superioară, ea este un altar de radieră a celor mai înalte, a celor mai alese producțiuni ale minții și sufletului românesc. Ea este un altar așezat în inima Daciei Superioare, merit să dovedească, atât nouă înșine, cât și prietenilor și adversarilor noștri, că suntem în stare să stăpânim cu puterea minții, aceea ce am câștigat cu puterea brațelor; să dovedească, că revendicările noastre, izbândite prin sentința pronunțată de tribunalul istoriei, dacă se întemeiază pe prescripțiile ineluctabile ale dreptului ginților, se legitimează prin aceea ce putem să aducem în câmpul larg al luptei omenirii spre progres, ca

factor de cultură, ca factor de civilizație”. Din același discurs nu au lipsit nici precizări privind sprijinul financiar acordat: „Creditele extraordinare puse la dispoziție de guvernul Universității din Cluj au atins în acești patru ani suma de 72 milioane, cu care s-au clădit, reînnoit ori completat: Colegiul Universitar Regele Carol II, Palatul Clinicilor, Muzeul de Botanică, Institutul de Studii Clasice și Biblioteca Universității. Unele din aceste lucrări sunt încă în curs de execuție, grație însă celor 32 milioane, acordate zilele acestea, lucrările se vor continua și termina.”

Aceluiași capitol privitor la legăturile Universității clujene cu Regii României îi sunt circumscrise și vizitele din 9 septembrie 1934 și 29 octombrie 1940 la siturile arheologice de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, capitala Daciei Romane și de cetatea dacică de la Costești, unde a fost primit de conducătorul acestor șantiere, profesorul Constantin Daicoviciu. Și tot astfel se impun amintite nume ale multor universitari clujeni care au conlucrat cu suveranii României ca membri ai guvernelor și Camerelor Legiuitoare ale țării, ca trimiși diplomatici sau delegați ai țării în lumea largă: Sextil Pușcariu, Alexandru Lapedatu, Iuliu Hațieganu, Emil Hațieganu, Onisifor Ghibu, Valeriu Moldovan, Florian Ștefănescu-Goangă, Iuliu Moldovan, Emil Racoviță, Emil Panaitescu, Gheorghe Bogdan-Duică, Petre Sergescu, Victor Cădere, Gheorghe N. Leon, Tiberiu Moșoiu, Vasile Meruțiu, Nicolae Bănescu, Coriolan Tătaru, Silviu Dragomir, Ioan Lupăș, Traian Pop, Sever Pop, Emil Țeposu, Victor Stanciu și mulți alții.

Dacă adăugăm vizitelor regale la Cluj, deja evocate, pe acelea din 23 octombrie 1932, când a avut loc inaugurarea noii clădiri a Academiei de Înalte Studii Agronomice, din 23 noiembrie 1932, din 5 noiembrie 1933, când s-au desfășurat solemnitățile sfințirii Catedralei Ortodoxe - Principele Carol și primul ministru Ion I. C. Brătianu fuseseră prezenți și la sfințirea și punerea pietrei fundamentale, în 7 octombrie 1923 - , din 2 septembrie 1934 și 4 octombrie 1936, la desfășurarea curselor automobilistice internaționale de coastă pe Feleac - prima participare a Principeleului Carol, în 1922 - , avem deja o suită impresionantă de date, căreia trebuie să îi fie înscrisă și aceea, dramatică, din 6 iunie 1930, petrecută pe aeroportul Someșeni, la revenirea în țară a celui care, două zile mai târziu, a devenit Rege al României.

Prezent în mai multe rânduri la Cluj, atunci în calitate de „Voevod de Alba Iulia”, Regele Mihai I s-a aflat, ca suveran al României, pentru prima și ultima dată aici în ziua de 13 martie 1945, data reintegrării oficiale a Nord-Vestului Transilvaniei la Regatul României. Universitatea, care din toamna anului 1927 și până în decembrie 1947 a purtat numele Regelui Ferdinand I, se pregătea să revină la Cluj după refugiul de la Sibiu și Timișoara, unde fusese constrânsă să se retragă în septembrie 1940. Acum, după aproape șase decenii, în ziua de 12 aprilie 2003, Universitatea clujeană va adăuga o splendidă pagină de istorie celor multe scrise începând cu anul 1919.

Trăiască Regele

Dinastia și națiunea au făcut regatul, unitatea politică. Regele Carol I și Regele Ferdinand I în vremuri de destin au condus ascultând glasul neamului și al conducătorilor adevărați.

Regele Mihai I în cea mai critică perioadă a vieții naționale a ascultat glasul conștiinței neamului.

Iată de ce noi românii suntem monarchici. Regele – simbolul unității și puterii noastre – stă în fața noastră la o înălțime strălucitoare de unde îl vede și îl venerază tot neamul.

Avem convingerea neștrămutată, că monarchia este marea instituție care conservă, dinamizează și dirijează sufletul națiunii. Iată de ce *monarchismul nostru* este vital și organic și va rămâne întotdeauna când regele va avea mâna pe pulsul și urechea pe inima neamului.

Cuvintele lui Ludovic al XIV-lea să fie pentru rege îndreptar de viață: Nu prefera pe acei care Te linguesc, stimează însă pe pe acei care pentru binele țării vor îndrăzni să spună lucruri neplăcute – aceștia sunt amicii adevărați ai coroanei.

Regele Mihai I, purtătorul marelui nume – desemnat de istoria neamului ca salvator al patriei – pășește azi în fruntea întregului neam.

Toți fiii buni ai neamului sunt conștienți de importanța actului din 23 August. Neamul întreg este încrezător în Regele și în conducătorii cari au reușit să arate drumul spre salvare.

Nimeni nu poate pretinde ca, un neam întreg să înainteze la o sigură picire. Neamul nu a voit nici o dată acest războiu, neamul nu a semnat niciodată cedare de teritoriu.

Regele a înțeles glasul națiunii.

În aceste vremuri hotărâtoare de destin toți fiii neamului trebuie să fie alături de Rege. A nu fi cu El – însemnează a fi dușman al neamului și trădător al patriei.

Porunca zilei de azi este: În unitate și solidaritate în jurul Regelui – numai astfel servindu-l, întărindu-l pe El, servim, întărim, înălțăm neamul nostru.

Calm, curaj, disciplină – sunt virtuțile ce ne vor duce la biruință, cu comandamentul unic al zilelor ce trăim.

Dumnezeu, Neam, Patrie, Rege.
Trăiască Regele!

Prof. Dr. Iuliu Hațieganu

Un salut universitar din anul 1944 pentru M.S. Regele Mihai I

George Țara

Exilată la Sibiu, în vremurile grele ale Diktatului de la Viena, Universitatea Clujeană a fost, între anii 1941 și 1944, nu numai o înaltă instituție de învățământ, ci și un promotor al atitudinii militante pentru reîntregirea neamului. Poate acesta este și motivul principal al inițiativei de atunci a rectorului Iuliu Hațieganu de a scoate o revistă, "Vieța Universitară" (Organ săptămânal al Universității "Regele Ferdinand I" din Cluj-Sibiu), în paginile căreia iscăleau, alături de tinerii redactori (Ștefan Augustin Doinaș, Ioanichie Olteanu, I.D. Sârbu și mulți alții), profesori universitari și personalități consacrate ale culturii române din epocă, aducând în discuție (deși uneori sub cenzură) alături de subiectele cu specific universitar și problemele naționale cele mai fierbinți. Revista a apărut neîntrerupt pe toată perioada de ocupație a Ardealului de Nord iar articolul de fond a fost semnat, săptămână de săptămână, de mentorul ei, prof. dr. Iuliu Hațieganu.

Ultima ediție a apărut în data de 9 Septembrie 1944 (la scurtă vreme după evenimentele de la 23 August

n.n.), iar articolul de prima pagină al directorului revistei se intitulează, nu întâmplător, "Trăiască Regele". Este, probabil, ultimul omagiu universitar oficial adus instituției regale din România și un salut din cele mai semnificative adresat M.S. Regelui Mihai I din partea elitei intelectuale ce avea să fie supusă, în scurtă vreme, ca și Casa Regală, la grele încercări. Demersul este cu atât mai meritoriu cu cât, pe aceeași primă pagină, un alt articol, semnat de Dim Todoran face referire la manifestul blocului social democrat, avertizând că "istoria nu face daruri". Precum s-a văzut, nici redacția Vieții Universitare nu a făcut compromisuri sistând, de la această dată, apariția revistei, iar textul profesorului Iuliu Hațieganu (pe care îl reproducem mai jos, fără nici o modificare) rămâne astfel cîntecul de lebdă a adevăratei orientări naționale și morale a reprezentanților de înaltă ținută academică ai României.

Trăiască Regele

Diadema și națiunea au făcut rege.

DUPA PATRU ANI

De șase zile șase ani de la cel mai mare război al lumii începe să se desfășoare. În momentul în care se publică aceste rânduri, în țara noastră se desfășoară războiul de eliberare națională. Războiul de eliberare națională este un războiu de eliberare națională și este un războiu de eliberare națională. Războiul de eliberare națională este un războiu de eliberare națională și este un războiu de eliberare națională.

Universitatea Transilvaniei

Universitatea Clujeană – Universitatea Săbău marei noastre, stăruie de creșterea științelor și instruirea tineretului în patrie. Douăzeci și șase de ani de existență au fost pentru Universitatea Clujeană un timp de înălțare și de înnoire. În alături de știință și cultură, Universitatea Clujeană a avut și o activitate socială și culturală. În fața noastră stă o țară care are nevoie de știință și cultură. Universitatea Clujeană trebuie să fie un centru de cercetare științifică și culturală. Universitatea Clujeană trebuie să fie un centru de cercetare științifică și culturală.

➔ urmare din pagina 3

Petru Comarnescu etc. Regele este laudat pentru politica sa culturală, numit „voievod al culturii românești”, și „regele scriitorilor”, trecându-se în revistă mai toate sectoarele vieții sociale și culturale în care s-au obținut mari succese. Un merit important i se atribuie regelui în modernizarea capitalei (Bucureștii înainte și după Restaurație), în domeniul înzestrării armatei, al politicii religioase, al încurajării științei și vieții universitare. Se arată că, la Cluj, regele a înființat un important Institut de Cercetări Științifice „Regele Carol II” și că a pus umărul la modernizarea și europenizarea întregii țări. Elogiile curg cu nemiluita, fără nici o presimțire că numai peste câteva luni va urma Dictatul de la Viena, compromiterea totală a

politicii externe a lui Carol al II-lea, silit să părăsească țara și să încredințeze puterea fiului său, regele Mihai. Ce a înfăptuit Carol al II-lea pe tărâm cultural nu poate fi contestat însă. Dintre toți regii care i-a avut țara, el a dat atenția cea mai mare culturii și, putem spune fără să exagerăm că România a cunoscut în perioada interbelică ritmul de creștere cel mai înalt, nivelul de trai al populației fiind cu adevărat la nivelul european. Viața zilnică era cu adevărat frumoasă, iar în comparație cu ea cea de astăzi ne apare ca un vis urât, coșmaresc. Deși mulți s-au îmbogățit în acest timp, nu vedem de nicăieri o rază de speranță pentru redresarea culturii și vieții artistice. Poate că numai o nouă regalitate.

Monarhia română, istorie și cultură

Gaițele, ca un cuib de molii

(Gaițele de Alexandru Kirițescu la Teatrul „Odeon” din București)

■ Mircea Morariu

Nu încapе îndoială că dramaturgia românească din prima jumătate a veacului trecut se bucură de un tratament preferențial din partea instituțiilor de spectacol. Faptul nu e nou și e cum nu se poate mai firesc, calitatea construcției dramatice, derivată din caracteristicile piesei „bine făcute” și statutul extrem de ofertant al rolurilor fiind argumente deopotrivă primordiale și imbatabile în favoarea acestui gen de literatură dramatică, care e departe de a fi unul revoluționar. Cine parcurge bulevardele Bucureștiului poate lesne constata că la „Nottara” se joacă *titanic vals*, la Național un spectacol nu tocmai perfect, dar cu mari vedete în distribuție dovedește apetitul publicului pentru *Tache, Ianke și Cadîr*, la Teatrul de Comedie ai șansa de a te reîntâlni cu ... *Escu*, iar la Teatrul „Odeon” au mare succes *Gaițele*. Interesant și util de observat este că ultimele două spectacole poartă înconfundabilă semnătură regizorală a unuia dintre cei mai profunzi creatori de teatru pe care-i avem la ora actuală, Alexandru Dabija.

Scrisă în 1932, purtând inițial titlul *Cuibul de viespi*, piesa *Gaițele* rămâne punctul de maximă rezistență din creația lui Alexandru Kirițescu. Chiar dacă într-o cronică de prin anii '70, consacrată unei versiuni scenice de mare succes de la „Nottara”, criticul Radu Popescu îi găsea textului nenumărate cusururi, eu cred că piesa se individualizează printr-o știință teatrală deosebită. Așa după cum observa undeva Valeriu Râpeanu, „lipsa acțiunii e suplinită magistral de replica mustoasă, vie, care destramă o atmosferă de falsă actualitate și transformă în grotesc orice încercare de a realiza un moment grav și mai ales realizează o trecere instantanee din registru tragic în cel comic”. Montarea de la Teatrul „Odeon” ilustrează la modul superlativ aceste însușiri. Mai întâi, se cuvine remarcat faptul că Alexandru Dabija a știut să construiască un excelent spectacol de atmosferă. Cuibul de viespi devine în lectura lui Dabija un sufocant cuib de molii. Replica „lasă, frate, că suntem în familie”, e valorată prin nenumărate și mereu surprinzătoare *trouvaille*-uri regizoral-scenografice. Decorul gândit de Vittorio Holtier se bazează mai cu seamă pe nenumăratele covoare ce atârnă de ștângi și care dobândesc în spectacol un notabil plurisemantism. Covoarele semnifică nu doar România eternă, prin etalarea lor opulentă, gustul vulgar al neamului prost și înclinația lui spre acumulare sunt abil subliniate. Via coloristică a covoarelor, unele de un bun gust desăvârșit, altele de un kitsch strigător la cer ori, construind peisaje idilice, intră într-o relație special-contrastantă cu negrul acaparator al fundalului scenei, un negru care-și găsește prelungirea în multe dintre costumele concepute de Irina Solomon, instituind astfel, la nivel vizual atmosfera morbidă, filtrată prin derizoriu pe care o degajă spectacolul. Mobilele vechi, uzate arată că clanul Dudulenilor înseamnă o lume înstărită care se laudă cu bogățiile ei dobândite prin ani. Numai că această bogăție nu e cea a unor aristocrați, ci a unor oameni care au adunat la grămadă, mânăți de un instinct atavic, „Muncește și sporeșteți avutul”, îi spune Ianache Duduleanu cumnatului său, Mircea

Aldea, iar ideea acestei sporiri ca un scop în sine e concretizată de îngrămădirea de covoare ce-și află o replică de esență contrapunctică în hăul negru al scenei. Tocmai în acest contrast trebuie căutate farmecul și elocvența decorului semnat de Vittorio Holtier.

Sunt multe indicii în spectacol că Alexandru Dabija a fost permanent preocupat ca în cadrele uneori deloc comode ale piesei bine făcute, să aducă o seamă de noutăți prin care să-și concretizeze propria viziune asupra *Gaițelor*. Și asta printr-o remarcabilă știință a acordului fin, căci Dabija nu violează piesa, nu-i schimbă regnul, deși îi asigură textului o grilă de lectură personală. Aneta Duduleanu, spumos jucat de Dorina Lazăr, e o matroană decrepită, se sprijină în baston, vitalitatea ei se situează mai degrabă la nivel verbal decât faptic. Pentru rolurile Zoia și Lena, Alexandru Dabija a recurs la travestiuri. Cele două surori ale Anetei Duduleanu sunt slabe, uscățive, iar Constantin Cojocaru și Ionel Mihăilescu le infuzează un halo balzician. Tripletul „gaițelor” e cea a unei sexualități descenstrate, fapt cu atât mai evident cu cât Lena acceptă avansurile ce vin din partea lui Mircea Aldea. S-a spus și s-a scris adesea că bărbații din piesă, mai cu seamă Ianache și Georges, ar avea mândria virilității și s-a invocat replica „într-o noapte la șantan, la Gaizer, două fete s-au tăiat în cuște pentru mine”. Însă prin jocul actorilor Petre Nicolae și Pavel Bartoș, această virilitate e pusă sub semnul îndoielii, chiar caricaturizată. Carmen Tănase construiește o Colette în pură descendență caragialeană. Personajul său e un fel de Ziță care a înlocuit citirea *Dramelor Parisului* cu cea a romanelor lui Paul Bourget. Prin felul în care-și

gândește fiecare apariție, dar și datorită costumului Virginia Rogin, face din Frăulein o adevărată femeie-comisar. Zamfira, jucat de Mirela Dumitru, e contaminată de vulgaritatea gaițelor, tot la fel cum Ana-Maria Moldovan (Wanda Serafim) e o intrusă fără complexe, perfect adaptabilă mediului, lipsită de aerul fals serafic pe care se bazau interpretările anterioare pe care am avut ocazia de a le vedea.

Comentariile asupra spectacolului de la „Odeon” au zăbovit îndelung asupra curajului lui Alexandru Dabija de a recurge la travestiuri și la izbutita lor rezolvare actoricească. Eu cred însă că regizorul își mai poate trece în palmares o victorie, aceea a felului în care a dat carnație celor mai ingrate roluri din piesă – Margareta și Mircea Aldea. Sunt absolut convins că nimeni înaintea lui Alexandru Dabija nu-i vedea pe acești doi actori cu totul speciali în respectivele roluri. Elvirei Deatcu i se dă șansa, pe deplin valorificată, de a fi altceva decât o actriță decorativă. Aproape pe *contre-emploi*, Elvira construiește o Margareta Aldea ieșită din tiparele comune, caractere de originalitate în rezolvarea rolului putând fi lesne detectate în comportamentul adoptat după reclusiunea în odaia conjugală. Imaginea tradițională impunea ca Mircea Aldea să pară, dincolo de căsătoria lui din interes cu Margareta, „personajul pozitiv”, cel care finalmente înfruntă gaițele, părăsind casa în chip ibsenian. Marius Stănescu face din Mircea Aldea un spilcuit fante de București, conștient de atracția pe care o exercită asupra femeilor. Părăsirea cuibului de viespi, înțeleasă ca o izbăvire, nu mai e în spectacolul lui Dabija o certitudine. După o apariție de efect, de extracție cehoviană, Mircea Albu, admirabil jucat de Marius Stănescu, dă semne că acceptă paharul de tescovină oferit de Duduleni, lăsându-ne să înțelegem că asimilarea s-a produs și împăcarea e posibilă.

Gaițele de Kirițescu

Nașul stresat

■ *Mircea Dumitrescu*

Imediat după sfârșitul celui de al doilea război mondial, în ambianta politică de atunci, se insinuează o restructurare a mentalităților și a concepțiilor asupra lumii, pe fondul dezamăgiri și a scepticismului. Primele simptome apar la tână generație, luând forma unui protest polemic față de modelele consacrate de gândire de la care se revendicau generația matură și cea bătrână, care erau predispușe spre conservatorism. Așa se explică, într-o bună măsură, apariția în artă, în general, deci și în arta cinematografică, a unor grupări, mișcări, curente și școli, care au devenit expresia noului discurs despre lume: *neorealismul* în Italia, *noul cinematograf* în Marea Britanie, *noul val francez*, *noul film german* etc. Chiar și în fostele țări socialiste, cu o întârziere explicabilă, de câțiva ani, apar "noi valuri". Direcția acestor mișcări a fost dată, în general, de o atitudine persiflantă, de negare a valorilor tradiționale. Instrumentarul utilizat a fost acela al umorului, al ironiei și al satirei, iar rezultatul s-a concretizat într-o imagine demitizată, demistificată și desacralizată a valorilor sociale și culturale care fuseseră carieră în modernism. Se asista, atunci, la configurarea structurală a unui nou curent, care urma să fie numit, în mod convențional *postmodernism*. Nu este întâmplător, prin urmare, că registrul comic, ca modalitate de exprimare, a cunoscut o adevărată explozie (cu observația că, în cadrul ideatic amintit, acesta era foarte departe de ceea ce numim astăzi "divertisment" sau "amuzament"). După 1990 însă, aceași "neoavangardă" artistică, dar ceva mai obosită, mai subțiată și mai depreciată, contribuie masiv la proliferarea Kitschului.

Harold Ramis (n. 1944, Chicago), scriitor, actor comic, scenarist și regizor de film, este unul dintre cei mai apreciați autori de comedie. A debutat în 1980, cu comedia *Caddyshaaach*, fiind autorul, până în prezent, a peste 15 filme din aceeași categorie. La noi este cunoscut prin *Ziua cărții* (1994), *Un bărbat multiplicat* (1966) și *Cu nașu' la psihiatru* (1999), în care accentul este pus pe anxietățile mafiotului newyorkez, *Paul Vitti*.

Nașul stresat, o producție *Baltimore Spring Creek Pictures / Tribeca*, 2002, este continuarea filmului *Cu nașu' la psihiatru*, 1999, semnat de același regizor și realizat cu aceeași echipă. Filmul este construit prin suprapunerea și întrepătrunderea a două planuri: cel al instituțiilor statului și al societății civile, pe de o parte, și cel al lumii subterane, al mafiei newyorkeze, pe de altă parte. Aceste două lumi, deși incompatibile, lumea legii și cea din afara legii, formează acel univers al contrariilor, comun, de altfel, tuturor societăților umane. Dacă lumea *establishment*-ului, reprezentată aici de faimoasa închisoare *Sing Sing*, de *F.B.I.* și de *Trezoreria Federală din Manhattan*, este înfățișată ca atare, fără nici o intenție satirică, fiind doar un fundal, optica asupra mafiei newyorkeze este cu totul inedită. Noutatea nu constă atât în tratarea ei în registrul comic, cât în ceea ce rezultă din condiția, caracterul, temperamentul, acțiunile și reacțiunile unui faimos mafiot, *Paul Vitti* (*Robert de Niro*), acum aflat în detenție la *Sing Sing* și dat în custodia psihiatruului *Ben Sobol* (*Billy Crystal*). *Paul Vitti*, care simulează convingător nebunia, este eliberat cu indicații de tratament și cu sugestia de a se înregi-

menta într-o muncă cinstită. Se pune, aici, o problemă morală esențială: dacă și în ce măsură este posibilă schimbarea structurală a unei persoane. Dar dacă *Paul Vitti*, un dedublat care trăiește simultan două existențe, de mafiot necruțător și de om obișnuit, victimă a unei anumite ambiante, face cu adevărat eforturi să se schimbe? Deliberat sau nu, secvența finală pledează pentru această ipoteză, de vreme ce asistăm la o pedepsire a "răului" (familia *Rigazzi*) și la o sprijinire a "binelui" – "interpretat" de *FBI*. *Paul Vitti* provine dintr-o familie de mafioți. Născut și educat în spiritul tradiției *Vestului sălbatic* ("Voiam să fiu un cowboy"), vădește, încă de la vârsta pubertății, înclinații delincvente ("Aveam 12 ani. Am intrat într-o bandă"). A fost martor la asasinarea tatălui său, moment hotărâtor pentru ceea ce va urma ("Voiam să fac facultate. Nici liceul nu l-am terminat"). Devenit capul unei familii mafioate, este bântuit de două obsesii, a puterii și a morții, ambele, de altfel, fiind o consecință firească a condiției sale ("Sunt *Paul Vitti*. Șeful!... Vor să mă omoare... Crede-mă. Nimeni nu e fericit că am ieșit de la zdup"). Complicat și riscantele îndeletniciri din afara legii i-au șubrezit psihicul. Apăsător de anxietate, de stres, incapabil să-și stăpânească emoțiile, plângăcios și

Robert De Niro

slab la femei, amenințat de schizofrenie, temutul mafiot, în această ipostază inedită pentru personajele cinematografului nordamerican, ajunge, inevitabil, să solicite asistența unui psihiatru. *Ben Sobol*, fiul unui cunoscut și apreciat terapeut evreu, nu pare a fi nici el prea întreg. Crescut și educat de un părinte energic, admirator al lui *Sigmund Freud*, este bântuit de un complex de inferioritate, poate chiar și de unul oedipian, pe fondul unei obsesii sexuale. Copleșit de renumele tatălui, obligat să-i recunoască meritele profesionale incontestabile, influențabilul și sensibilul *Ben Sobol* formează cu *Paul Vitti* un cuplu al contrastelor, fiecare dintre ei fiind *alter-ego*-ul celuilalt. Criza de identitate a lui *Paul Vitti* este consecința prăbușirii sale psihice, iar cea a lui *Ben*

Sobol a faptului că a urmat medicina, devenind, ca și tatăl său (și la dorința insistentă a acestuia), psihiatru. Dar după moartea tatălui, o dată cu care moare și autoritatea paternă, motivația acestei opțiuni se prăbușește. Criza de identitate provoacă ambilor o stare comună de confuzie, de incertitudine, de instabilitate. *Paul Vitti* și *Ben Sobol* au, fiecare în parte și împreună, problemele lor. Cei doi pot fi urmăriți simultan, sub două aspecte: al personajelor și al interpreților. *Paul Vitti* și *Ben Sobol*, *Robert de Niro* și *Billy Crystal* se stimulează reciproc, în limitele celor două ipostaze. Reacțiile celuilalt sunt deopotrivă previzibile și imprevizibile. Cuplul oferă un rar prilej de spontaneitate, de intuiție, de inventivitate și virtuozitate, de plăcere de a juca și de a se juca, sub ambele aspecte. Ei par a forma un duet care interpretează aceeași arie, pe două voci, con-topindu-se, uneori, la unison. De reținut că *Robert de Niro*, aflat la vârsta unei impresionante împliniri artistice ("Pe lumea asta sunt foarte puțini artiști adevărați"), prin acest inedit personaj, își lărgește considerabil registrul dramatic.

Filmul, construit cu pricepere și inspirație, este și o tentativă reușită de persiflare a clișeeilor din filmele de consum de tip hollywoodian: închisoarea, tipul mafiotului – de pe stradă sau din pușcărie –, familia mafiotă, concurența și confruntarea sângeroasă dintre familiile de mafioți, urmărirea cu clasicile ei obstacole (zidul, străzile înguste, bulevardele largi, cu trafic intens, denivelările, răspântiile, lacul, pasarelele, scările interioare și exterioare ale blocurilor etc.), răniții și cadavrele etc. Se poate vorbi și despre demitizarea, demistificarea, atitudinea și reacția specifice lumii postmoderne, luată în sensul unei noi stări de spirit, al unui nou gust estetic. De exemplu, apariția unui cap de familie mafiotă, în persoana văduvei *Patty LoPresti* (*Cathy Moriarty-Gentile*), de altfel o tradiție în mafia siciliană, este o noutate pentru mafia nordamericană, controlată de italieni. Un alt clișeu, foarte frecvent în tipul de film amintit, este și mania obsesilor, a pretenției de sondare a zonelor obscure, abisale, ale psihismului uman, a intențiilor de analiză psihologică, de cele mai multe ori eșuate sub raportul tratării și finalizării artistice. Se poate aprecia că freudismul a devenit, pentru societatea nordamericană, o adevărată obsesie, că nici o familie, aparținând celei mai prospere civilizații, nu concepe să nu aibă, din când în când, o convorbire discretă cu un psihiatru sau psiholog, dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru crearea unei imagini cât mai favorabile. Este de reținut ritmul bine gradat, comical (de caracter, de situații, de gesturi), cuceritor și inventiv, exprimat prin gaguri, prin ironie și autoironie. Se poate spune, despre acest film, că este o parodie, cu rezerva că această specie rareori a depășit modelele generice. Fiecare secvență în parte, inclusiv aceea finală, o apoteoză a viziunii comice, surprinzătoare și, totodată, ambiguă, este un prilej de reflecție asupra artei sau nonartei scenariului, regiei și actorului de film. *Nașul stresat* este un film inteligent, de bun gust, de un amuzament elevat. ■

24 de Capricii de N. Pagannini cu violonistul Florin Croitoru

■ Florin Croitoru

Concertul din 26 februarie a avut darul să stârneasce suficient de mult spiritele, iar pentru a le mai calma s-a impus nevoia reluării, iar în 12 martie celebra lucrare a lui N. Pagannini a și fost reinterpretată.

Ce sunt, de fapt, Capriciile lui Pagannini? Cel mai simplu ar fi să spun că nu este altceva, decât una dintre

infinitele modalități de a realiza un traiect dramaturgic sonor de la tonalitatea Mi major (Capriciul nr. 1) înspre tonalitatea La minor (Capriciul nr. 24, Tema cu variațiuni) sau de a demonstra cât de multe „întâmplări” muzicale sunt posibile în acea „falie” de spațiu și timp muzical situat între cele două tonalități.

– Prezența fraților Croitoru la Cluj devine din ce în ce mai sesizabilă, cel puțin fratele Dvs. face parte din „Cvartetul Transilvan”, prin acest fapt căpătând în „buletinul” lui artistic un fel de „flotant” de Cluj. Ce vă aduce pe Dvs. la Cluj?

– Mă aduce ceea ce aduce pe orice muzician, pe orice artist: dorința de a face muzică într-o manieră cât mai bună, cât mai fericită, la un nivel cât mai înalt posibil, dragostea față de publicul clujean și nu în ultimul rând față de Filarmonica „Transilvania”.

Florin Croitoru este un interpret al cărui stil l-aș putea defini drept unul nelipsit de pragmatism. Este de apreciat felul interpretului, deoarece doar o ipostază pragmatică asumată asigură ceea ce am putea numi „epuizarea” concepției artistice pe care ar putea s-o dețină o compoziție muzicală. Iar în versiunea lui Florin Croitoru pragmatismul mai sus amintit s-a articularat ca și capacitate de a subsuma, epuizând printr-o implicație lucrativă și extrem de eficientă, cât mai mult din consistența conținuturilor cu care Pagannini a populat, condensând la maxim spațiul sugestiv, lucrarea care se numește 24 de Capricii pentru vioară solo.

– În concertele anterioare în care ați evoluat pe scena Filarmonicii Clujene ați prezentat exclusiv lucrări de amploare, concertante, însoțindu-vă de fiecare dată orchestra Filarmonicii. Cum ați ajuns la această lucrare și ce va decisa să procedați la interpretarea ei în concert?

– Această integrală a Capriciilor eu unul aș încadra-o mai puțin în genul cameral, pentru că prin dificultatea tehnică, prin volumul efortului pur fizic și nu în ultimul rând prin încălțarea psihologică, ele reprezintă, de fapt, o piatră de încercare în repertoriul oricărui violonist. Iar dorința de a le face în integralitatea lor datează de la o vârstă cam mică, ce-i drept, pe vremea aceea era doar un vis, nu știam dacă se va împlini vreodată. Aveam în jur de zece ani și țin minte că mă gândeam că într-o zi voi reuși acest lucru. Mă bucur că am trăit ziua în care să-mi împlinesc visul de a-i oferi școlii românești de vioară, profesorilor mei, melomanilor din România, acest program. Și spun din România, deoarece am făcut deja un turneu național cu aceste Capricii, inclusiv în București, după care în stagiunea următoare le voi duce în străinătate.

– Cum vă imaginați aceste Capricii, dacă mă gândesc că acestea sunt, de fapt, produsul epocii romantice și ale unei estetici care astăzi reprezintă nu altceva decât o etichetă muzeală.

– Eu personal consider muzica lui Pagannini ca fiind o muzică de geniu, care la vremea respectivă a transcens timpul și ca orice muzică de mare valoare nu va dispărea niciodată tocmai prin faptul că place atât de mult și lumea întotdeauna va încerca s-o abordeze sau o va asculta cu plăcere. Locul ei rămâne bine definit în istoria muzicii

din momentul scrierii și până în prezent. Sunt aproape sigur că și în viitor... Faptul că sunt cântate atât de rar din nou este un atu pentru ca această muzică să fie ascultată, să atragă atenția tuturor și sper ca acest concert, acest gen de recital pe care o să-l fac cu ele să stimuleze confracții mai tineri să abordeze cât mai des aceste pagini cu mare încredere și de preferat în ingralitatea lor.

A trebuit să-l „înfrunt” pe Florin Croitoru direct, „față în față”, asistând la concertul din 26 februarie care s-a ținut la Sala Tonitza (Muzeul de Artă, Cluj), nemaivorbind de impresiile pe care le-am adunat din evoluțiile anterioare ale interpretului pe scena Filarmonicii „Transilvania”. Concertul a debutat într-o manieră „invazivă”, expansiunea sonoră-sugestivă situându-se chiar în preajma senzației de atac violent chiar prin exuberanța concertistică, sclipitoare și provocatoare, a primului Capriciu.

– Ați avut oare niște modele de referință în abordarea acestui ciclu de Capricii? V-ați raportat la o tradiție interpretativă? Care ar fi accentele de specificitate pe care le deține viziunea Dvs. personală asupra acestei lucrări?

– Pentru Capriciile de Pagannini nu am avut nici un idol. Nu am avut de suportat nici un fel de influență. Poate din păcate, poate din fericire, am dorit ca viziunea mea asupra acestor Capricii să fie sută la sută personală și publicul va aprecia dacă este o concepție reușită sau nu... Cred că un aspect important al lucrării, care decurge chiar din genialitatea ei, este generozitatea conceptuală. Altfel spus, textul și concepția lui Pagannini permit o mie și una de feluri de interpretare, fiecare la fel de frumos. Mie personal Capriciile îmi apar ca un mozaic, ca o imagine de unde nu se poate scoate nici unul din acele Capricii, pentru că strică imaginea de arcaadă a ciclului. Iar muzical vorbind, aceste Capricii sunt extrem de bogate, în ciuda impactului inițial, care ia ochii cu aspectul tehnic. Iar în ceea ce privește raportarea la predecesorii care au realizat și ei interpretări memorabile ale acestor Capricii, eu nu pot decât să mă bucur să încerc să ridic ștacheta acestora la un nou nivel și anume la interpretarea lor fără pauză, ceea ce din câte înțeleg s-ar părea că este o premieră. Nu mă interesează deloc gloria personală, ci dorința de a daui după puterile mele acest cadou muzical școlii noastre violonistice românești.

– Însușirea, tehnică sau mnemonică, a unui asemenea ciclu nu a putut să nu pună în fața Dvs. o serie de probleme despre care aș dori să aflu mai multe amănunte...

– Este o întrebare grea la care nu cred pot răspunde, pentru că nu-mi mai aduc aminte. Multe dintre aceste Capricii au fost însușite la o vârstă relativ fragedă, 13, 14, 15 ani și sigur că mai târziu s-au schimbat, s-au mai celizat, au mai evoluat din diverse puncte de vedere. Însă baza de care întrebați am pus-o efectiv atunci demult...

... pe lângă admirabilul stil de cantilenă, „vocală” în esența ei, tehnica de-a dreptul „supersonică” a pasajelor rapide, „boltele”, „volutele” și „arcadele”, multe și la o primă vedere încălțate în sincronicitatea lor, lirice, dramatice, exuberante, impozitive sau nostalgice s-au impus, la fel de implacabil și nu mai puțin pragmatic, drept un prim plan al gândirii muzicale a violonistului. Dramaturgia și nu doar virtuozitatea, expresia și nu doar tehnica, inter-temporalitatea și hiper-spațialitatea muzicală și nu doar un orbitor și exploziv foc de artificii sonore...

– Să înțeleg că procedând la integrarea întregului ciclu, ați operat, vorbind pur tehnic, cu un material deja gata pregătit pentru a fi „turnat” într-o formă ultimă?

– Bineînțeles. Am operat deja cu un material care însă a suferit fără doar și poate îmbunătățiri prin prisma vârstei, experienței și a calităților tehnice-interpretative care o dată cu vârsta evoluează.

Cea mai puternică impresie mi-a provocat-o modul în care Florin Croitoru a realizat substanța uneori chiar „luciferică” a muzicii lui Pagannini, convertind consistența substanțial-sugestivă a muzicii Capriciilor într-un registru luminos și debordând de vitalitate. Interpretul a plasat totul în registrul unui generativism de substanță, aș spune, vegetală, iar senzația cea mai pregnantă a fost de eflorescență, de neostoită și irezistibilă fermentație a vieții și a bucuriei de a germina atât înspre adâncurile teluricului, cât și înspre astralitatea siderală...

– Cum ați putea defini, totuși, această imagine globală asupra ciclului de Capricii, dacă ar fi s-o faceți într-un mod, să-i spunem, metaforic? În ce termeni i-ați putea defini specificitatea? Consider că virtuozitatea explicită a Capriciilor nu este un atribut reprezentativ al totalității muzicale a acestora. Și nici marca romantică a tipului de expresie nu este un element exclusiv de prim-plan, opera bucurându-se de același succes și în contemporaneitate.

– Pe mine personal mă fascinează aceste pagini și am dorit să le fac cu orice preț, deoarece mi se par mai mult decât niște simple opus-uri muzicale. Consider că au o valoare filosofică, transcendentă și am o senzație unică atunci când le cânt. Simt că temporalitatea nu mai are limite, că exact cum zicea și Einstein – este un flux continuu infinit, unde stai, practic, în pragul unei lumi noi, că ieși dintr-o lume și privești în următoarea. Asta îmi este senzația și din această cauză resimt o fascinație și îmi doresc să le cânt cât se poate de des.

Interviu realizat de
OLEG GARAZ

SUMAR

Opinii

Vera Șandor: Câteva portrete doar • 2

Editorial

Mircea Popa: Monarhia și cultura • 3

Cartea

Mircea Goga: *Maestru și discipol* • 4

Ioana Codoban: *Un altfel de inconștient* • 5

Cristian Mag: *Lumina în spirală* • 5

MONARHIA ROMÂNĂ, ISTORIE ȘI CULTURĂ

Toader Nicoară: Prințul străin și monarhia constituțională la români • 6

Ioan-Aurel Pop: Tradiția monarhică la români • 8

Ovidiu Pecican: Regalitatea • 10

Gheorghe Iancu: Familia regală în Transilvania în anul 1919 • 11

Gh. I. Bodea: Un prinț în exil:

Carol Caraiman • 12

Ioan Ciupea: Suveranii României și

Universitatea din Cluj • 16

Trăiască Regele • 20

George Țara: Un salut universitar din anul

1944 pentru M.S. Regele Mihai I • 20

Teatru

Mircea Morariu: Gaițele, ca un cuib de molii • 21

film

Mircea Dumitrescu: Nașul stresat • 22

Interviu

Florin Croitoru • 23

Teledependența

Monica Gheț: Emil von Hermannstadt • 24

Media

Mihai Dragolea: Starea nocturnelor la Radio și TV • 24

Teledependența

Emil von Hermannstadt

■ Monica Gheț

Mă refer, desigur, la Emil Hurezeanu, nicidecum la altcineva... Mai exact la două interviuri cu adevărat istorice (într-o cavalcadă a "istoriei" gumilastică făcută și desfăcută pe minut-știre) filmate pentru emisiunea pe care o realizează simbăta după amiaza la Antena 1, *România mea*. Sunt nevoită să precizez că România văzută prin ochelarii lui Hurezeanu devine țara în care am dori să trăim cu toții: o lume încă populată de specialiști competitivi, de oameni devotați unor țeluri unde meschinăria nu-și are locul, cu orașe purtând – slavă Domnului! – patina "vechii Europe", respectiv cetățile din Ardeal; iar când filmează alte localități, aidoma echipei fabulosului bucătar-poet Radu Anton Roman, ele își descoperă farmecul magic, unicitatea, meritele, nu decăderea, frumusețea și nu hidozonia – "alajul extremelor" coexistând perpetuu...

Emoția privitorului avizat (dați-mi voie să fiu astfel!) se naște din îmbinarea – la limita "pervertită" dintre profesionismul *cool* al reporterului care și-a făcut bine temele, știind ce, cum și de ce să întrebe, și, mai ales, (în cazul de față, la Sibiu), să-și eludeze cu discreție apartenența, amintirile ce-l leagă de vechea urbe transilvană pentru a ne antrena spre viitorul posibil al unei nostalgii: valorificarea culturii, civilizației, eleganței acestui ținut și al cetății construite de sași. Spre a fi mai convingătoare, voi comite o duioasă indiscreție: la prima întoarcere în țară, prin '90 (după exilul său impus-autoimpus în Germania, unde lucrează parțial și azi), Emil Hurezeanu și-a invitat prietenii – mulți – la *Römischer Keiser* din Sibiu. Cine cunoaște Sibiu ori a văzut emisiunile recente știe că este vorba despre unul din cele mai elegante hoteluri-restaurant din Transilvania, doldora de amintirea clipelor petrecute aici de numeroși creatori româno-germani. Festivitatea s-a desfășurat la înalte cote emoționale, iar Emil Hurezeanu s-a

dovedit o gazdă desăvârșită pentru toți cei prezenți, colegi de breaslă și de... patrie.

Iată-l acum din nou la Sibiu în preajma pastorului evanghelist-scriitor Eginald Schlattner, autor cu enorm succes editorial, îndeosebi în afara țării, cazul lui particularizându-se prin experiența de neînviată a detenției din anii '50, finalizată cu depozitia lui în calitate de martor al acuzării în faimosul "proces al scriitorilor germani". Supraviețuitor singular al deportărilor, apoi al masivelor valuri succesive ale exodului comunității sale, Eginald Schlattner meditează fără părtinire la propria condiție, înțelegând să ispășească prin scrierea cărților: *Cocoșul decapitat* și *Mănușile roșii* etc., nu în ultimul rând acordând asistență spirituală și materială citorva deținuți sași aflați la Aiud, oameni abandonți de familie, condamnați la ani grei de temniță (pentru culpe penale nu politice).

Ultimul (deocamdată) interviu sibian (difuzat la 1 martie) e realizat de Emil Hurezeanu cu primarul orașului, Klaus Johannis, mult comentatul personaj drept model al "speranței noastre". O apariție splendidă, egal armonios în ordonarea fără rigiditate a gândurilor, a vorbelor ca și în ținută, Klaus Johannis aspiră să "alinieze" Sibiu în rîndul importantelor centre europene. În consecință, a propus Sibiu drept capitala culturii europene în 2008! Să nu mire supărăcios pe nimeni această cale a integrării noastre în civilizația "vechiului continent". Bizuiți-vă, așadar, pe "ochelarii" lui Emil Hurezeanu. ■

media

Starea nocturnelor la Radio și TV

■ Mihai Dragolea

Cîndva, tot pe una din paginile revistei *Tribuna*, elogiam un program radio nocturn, de mare finețe profesională și reală frumusețe. Am motive suficiente pentru a recidiva. Urmărind numeroase emisiuni de radio în regim nocturn, am fost – de mai multe ori – pus în situații cînd am ris de unul singur în hohote sau aproape că mi-au dat lacrimi de încîntare (da, cred că se poate să-ți țîșnească lacrimile și pentru așa ceva). N-am să trec aici titluri, nume de realizatori; vreau numai să afirm superioritatea programelor radio în comparație cu cele realizate de

sora televiziune, mai ales cele din regim nocturn. Dau numai un exemplu, totuși: carevasăzică, se face noapte, e liniște în cartier și nimeresc să ascult o schiță după Guy de Maupassant, realizată cu numai doi actori de categorie grea, Constantin Nișulescu și Dem Rădulescu, de fapt povestea confesiunii unui tîmplar către preotul localității. Spovedania tîmplarului a fost o capodoperă de umor involuntar, amestec sublim și subtil de adevăr și minciună, de curaj și frică. M-am prăpădit de ris. După emisiune, mă întrebam, bine dispus, cum aș fi fost dacă aș fi fost obligat, ținut cu forța

să mai văd o cavalcadă de surprize marca Andreea Marin; cred că, la capăt, aș fi fost cu nervii la pămînt și tare amărit pentru bunătatea de timp risipită pentru a vedea pe sticlă ce mare distribuitor de fericire e cucoana amintită. Dacă nu era ea, ar fi fost ceva crime, bătăi, dezastre. Senzația personală încercată în ultima vreme, este că nocturnele radio sunt net superioare celor TV. La mijloc nu e numai profesionismul realizatorilor și civilizația distribuire a emisiunilor, dar și faptul că rămîne o realitate indiscutabilă impulsul pe care îl dă sunetul închipuirii, fanteziei, la radio; la TV, paradoxal, ceea ce este socotit mai bogat, mai complex, se dovedește a fi mai sărac. Asta este situația în general, nu zic că nu sunt și excepții, dar prea rare ca să nu confirme regula trist observată... ■